

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

SEPTEMBER 5 • 2004

Skruvmedaljens historia fortsätter

En depositionsmedalj från Sorsele

Falskt och äkta

Pris 20 kr

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

presenteras sedan september 2003 även på Svenska Numismatiska Föreningens och Kungl. Myntkabinettets hemsidor i www.numismatik.se respektive www.myntkabinettet.se. På nätet kan man läsa SNT i lågupplöst pdf-format. Den tryckta tidskriften är därför fortfarande oundgänglig och ges ut som tidigare den första veckan i februari – maj, september – december.

Målsättningen är förstas att nå en större läsekrets. Den utvidgade spridningen av såväl artiklar som annonser till allmänheten kan leda till att fler intresserar sig för ämnet och till nya medlemmar i föreningen. Att annonsera bör också bli attraktivare. Annonserpriserna från 2004 ser ut som följer.

1/12 sida (47 x 50 mm)	250 kr
1/8 sida (72 x 47 mm)	350 kr
1/6 sida (47 x 105 mm)	400 kr
¼ sida (72 x 105 mm)	600 kr
½ sida (151 x 105 mm)	1.200 kr
1/1 sida (151 x 214 mm)	2.000 kr
2:a omslagssidan 1/1 sida	2.500 kr
4:e omslagssidan 1/1 sida	3.000 kr
4:e omslagssidan ½ sida	2.000 kr

Annonser på årsbasis får 20% rabatt. För annonsering kontakta Carin Hirsch Lundborg på föreningens kansli, e-post carin@numismatik.se. Allt material måste vara kansliet tillhanda senast den 1:a i månaden före utgivning. Enskilda SNF-medlemmar erbjuds gratis annons att köpa, sälja eller byta samlarobjekt med högst tre rader.

Kontakta mgl@myntkabinettet.se. *Annonser som inte är förenliga med SNF:s, FIDEM:s och AINP:s etik avböjs.*

Innehåll SNT 5 • 2004

Sid

Artiklar och notiser

Skrivmedaljens historia fortsätter	104
Athen, Athena och tetradrachmen	107
Frimärke med mynt	107
En depositionsmedalj från Sorsele i Västerbotten	108
Falskt och äkta	110
Galvanokopia av Sven Estridsen, Hauberg 28	113
Femöring som är värd sin vikt i renaste guld	113
Samtida upplysningar om Riksgäldskontorets polletter	114
Karl XIII:s hemgift igen	115
Sundsta bad- och idrottshus	115
Årstafruns myntsamling	116
SNF:s styrelse i Småland	117
Myntfyndsomnämmanden i Hallenberg 1804	118
"Plåtmynt" tillverkade i Gnosjö	119
Numismaticus igen	122
Olympisk final	122

Stående rubriker

Auktioner	110
Debatt. Kom och köp konserverad gröt	117
Nytt om böcker – recensioner	120
Föreningar	121
Nya mynt och sedlar. Minnesmynt och minnessedel	122

Omslag

Insidorna på en s.k. skrivmedalj i silver. Medaljen har tydliga frimurerianspelningar och kan troligen dateras till tidigt 1800-tal. På åtsidans insida ses kolossen på Rhodos med staden och hamnen i bakgrunden. På framsidans insida ses en grafisk, kolorerad bild av det salomoniska templet. Pelarna och altaret framför templet är viktiga motiv i det frimureriska symbolspråket. Läs mer om denna skrivmedalj och dess innehåll av kolorerade pappersrundlar i artikeln skriven av Eva Wiséhn på sidorna 104-106. Foto: Gabriel Hildebrand.

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

ges ut av

SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGEN

i samarbete med

KUNGL. MYNTKABINETTET

Föreningen:

Banérgatan 17 nb
115 22 Stockholm
Tel 08-667 55 98

onsdag – torsdag kl 10.00 – 13.00

Fax 08-667 07 71

E-post: info@numismatik.se

Postgiro 15 00 07-3
Bankgiro 219-0502
Svenska Handelsbanken

Redaktionen:

Kungl. Myntkabinettet
Box 5428

114 84 Stockholm
Tel 08-5195 5300

Fax 08-411 22 14

E-post: info@myntkabinettet.se

Ansvarig utgivare:

Ian Wiséhn

Huvudredaktör och layout:
Monica Golabiewski Lannyb

Auktionskalender:

Dan Carlberg 073-310 48 91
Rolf Sandström 031-99 24 54

Prenumerationer:

Pris 200 kr/år (8 nr)
Medlemmar erhåller tidningen
automatiskt

SNT trycks med bidrag från
Gunnar Ekströms stiftelse
samt Sven Svenssons stiftelse

För insänt, ej beställt, material ansvaras
ej. SNT:s texter och bilder lagras
elektroniskt och publiceras i pdf-format
på SNF:s och KMK:s hemsidor
(www.numismatik.se samt
www.myntkabinettet.se). Den som
sänder material till SNT anses medge
elektronisk lagring/publicering.

Tryck:

Masterprint Sätterri & Tryckeri AB

ISSN 0283-071X

Föreningsaktiviteter

OKTOBER

15 Föredrag

Plats Föreningarnas Hus, Norretullsvägen 9, Kristianstad
19.00 Paul Levin, Göteborg, berättar om falska sedlar och visar objekt ur sin rikhaltiga samling. Samarrangemang med Kristianstadsortens Numismatiska Förening.

NOVEMBER

8 Föredrag

Plats Jungmansgatan 57, Göteborg (GNF:s föreningslokal)
18.00 Dan Carlberg berättar om och visar brukspolletter från 1600-talet ur sin egen samling. Samarrangemang med Göteborgs Numismatiska Förening.

20 Myntets dag – myntmessa med auktion

Årets myntmessa på Kungl. Myntkabinettet. Under dagen visas de objekt ur Sven Svenssons samling, som säljs på kvällen. Även ett numismatiskt bibliotek kommer att försäljas. Föredrag och middag på kvällen. Definitivt program och tidpunkter meddelas i nästa nummer av SNT.

DECEMBER

11 Litteraturdag & bokbytartillfälle samt julglögg

Samarrangemang mellan Svenska Numismatiska Föreningen, Kungl. Myntkabinettet samt Samfundet Kungl. Myntkabinettets Vänner.
Tid: 10.00-16.00. Plats: Kungl. Myntkabinettet

Bokförsäljning – nyheter ur KMK:s och SNF:s produktion

Tid: 10.00-16.00. Plats: Museibutiken

Föredrag av Björn-Otto Hesse med efterföljande diskussion

Titel: Att samla numismatisk litteratur
Tid: 10.30-11.45. Plats: Hörsalen

Möjlighet till lunch

Tid: 11.45-13.00. Plats: Myntkrogen
Mer information beträffande lunchmöjligheter meddelas i SNT samt på SNF:s hemsida under hösten.

Föreningens traditionella julglögg och frågesport

Tid: 13.00-16.00. Plats: Myntkrogen

Kungl. Myntkabinettet

Under hösten kommer flera större och mindre utställningar att produceras. Den 17/9 öppnar en utställning över den engelske medaljkonstnären Ron Dutton – "From landscape to lunarcape". "Högt bland Saarijärvis moar" till 200-årsminnet av Johan Ludvig Runeberg, "I hjärtat av Iran" samt en utställning över Andréeminnet planeras också.

Svenska Numismatiska Föreningen

Adress: Banérgatan 17 n.b. Buss 4, 44; T-bana Karlaplan.

Kansli: Besökstid 10.30-13.00 onsdag – torsdag.

Stängt: Midsommar – 1 september; jul- och nyårshelgerna.

Hemsida: www.numismatik.se

Kungl. Myntkabinettet

Adress: Slottsbacken 6, Buss 43, 46, 55, 59, 76; T-bana Gamla stan.

Utställningar: Måndag – söndag kl. 10.00-16.00.

Numismatiska boksamlingen: Torsdagar kl. 13.00-16.00.

Hemsida: www.myntkabinettet.se

Skruvmedaljens historia fortsätter

Av Eva Wiséhn

För några år sedan beskrev undertecknad i denna tidskrift, SNT 2001:2 och 4, en del skruvmedaljer och skruvmedaljer som finns i Kungl. Myntkabinetets samling. Nu kan ytterligare en skruvmedalj föras till denna föremålsgrupp. Den är gjuten i silver, har tydliga frimurerianspelningar och kan troligen dateras till tidigt 1800-tal.

Frimureriet har, enligt vedertagen uppfattning, sitt ursprung i byggnadshantverkarnas sammanslutningar under medeltiden. Hantverkarna flyttade från plats till plats och var inte anslutna till städernas skrän. På byggplatserna bodde de i speciella bygghyddor, på engelska *lodges*, vilket är detsamma som *loge*. Här lärde sig gesällar och lärlingar inte bara hantverkets hemligheter utan också en del levnadsregler.

Det nutida frimureriet växte fram under 1600-talets senare hälft, framförallt i Skottland och England. Nu är det en internationell rörelse utan central styrelse. Till Sverige kom frimurerirörelsen via Frankrike på 1730-talet.

Frimureriets kärna är etisk-filosofisk och har som syfte att verka för hela mänsklighetens förbättring och förädling genom ödmjukhet, tolerans och barmhärtighet. Det är en sluten manlig organisation på kristen grund. Frimurarsymbolerna spelar ännu i vår tid stor roll inom symbolsfären. Syftet med symbolerna var att på ett lätt sätt spegla rörelsens etiska syften¹.

Skruvmedaljen

Medaljen visar på den ena sidan tre kvinnor som står vid ett altare på vilket det brinner en eld. Kvinnorna, *gudinnorna*, är "krönta" med varsin symbol: ett brinnande hjärta. Möjligen står dessa symboler för kärleken, tron och hoppet: *de tre teologiska dygderna*².

Det *brinnande hjärtat* står för glödande kärlek och religiös iver, nit och dyrkan. *Nötens* roll i symboliken visar ofta på något värdefullt innehåll som omges av ett hårt skyddande skal. Hos Augustinus symboliserar nötens hölje Kristi kött och lidandets bitterhet, skalet korsets trä och kärnan den söta gudomliga uppenbarelsen. *Granatäpplet* är symbolen för odödlighet, pånyttfödelse, andlig alstringskraft och därmed kyrkan,

Fig. 1. Skruvmedaljens åt- och frånsida. Diam. 45 mm.

Fig. 2. Skruvmedaljens insidor. Se även omslagets färgbild.

där kärnorna är kyrkans talrika anhängare.

De två främre gudinnorna håller varandra i handen, medan den bakre har lagt sina armar om de två främre. Den högra kvinnan håller handen över en fasces, liktorernas spöknippe, en symbol för den samlade ordningens koncentrerade makt. Över gudinnorna finns ett språkband med texten TRES AD VNVM (tre för en).

Frånsidan är inspirerad av en medalj som präglades år 1733 för Charles Sackville³, mästare i frimurarlogen i Florens. Den visar en mansfigur, Harpokrates, krönt med en lotusblomma. *Lotusblomman* är en universell symbol för födelse och död, pånyttfödelse och skönhetsfulländning. Under ena armen håller han ett ymnighetshorn, symbolen för aldrig sinande gåvor. Den andra armen har han lyft upp mot sitt ansikte över ett av handens fingrar är lagt över munnen symboliserande texten i språkbandet över honom,

ARS PRIMA SILERE (den främsta konsten är att tåga). Han står lutad mot en pelare och på marken runt honom finns diverse föremål t.ex. en jordglob, kvadrant, passare, vinkelhake, hammare m.m. – alla symboler för frimurericeremonielet.

Medaljen över Charles Sackville⁴, som är den äldsta kända frimurarmedaljen och endast känd i några enstaka exemplar⁵, är utförd av medaljgravören Johann Lorenz Natter⁶ från Biberach i Tyskland. Motivet med Harpokrates återkommer på flera av Natters medaljer och inspirerade flera senare medaljer, bl.a. den s.k. frimuraredukatens från Tyskland 1744, en medalj från Minorca 1749, en från Edinburgh 1753 och en från S:t Petersburg 1755.

På åtsidans insida finns en grafisk, kolorerad bild av kolossen på Rhodos med staden och hamnen i bakgrunden. Kolossen håller ett fyrfat ur vilket eld flamlar och mellan hans ben seglar ett fartyg in i hamnen. På

Fig. 3. De akvarellmålade pappersrundlarna.

frånsidans insida syns en grafisk, kolorerad bild av det salomoniska templet. På gården står de två salomoniska pelarna, Jakin (ståndaktighet) och Boas (styrka eller tapperhet).

Dessa pelare är omnämnda i Första konungaboken 7:21-22.

Han reste pelarna vid förhallen till långhuset och gav den högra pelaren namnet Jakin och den vänstra namnet Boas.

Pelarna kröntes av ornament i form av lotusblommor. Så fullbordades arbetet med pelarna.

Framför pelarna finns ett altare med en brinnande eld vilket står omnämnt i Andra Krönikeboken 34:1.

Han gjorde också ett altare av koppar; 20 alnar långt, 20 alnar brett och tio alnar högt.

Både pelarna och altaret är viktiga symboler i det frimureriska symbolspråket. Pelarna representerar ständaktighet och styrka, världslig och andlig makt, kung och präst, den ena pelaren kunde inte sjunka den, andra inte brinna. Altaret, med sin flammade eld, var symbolen för gudomens närvaro, en förening med gudomen i offret, tacksägelse.

Inuti medaljen finns tretton numererade grafiska akvarellmålade pappersrundlar som var och en illustrerar olika ordspråk eller frimureriska dogmer:

1. Antiqua renata videntur [= De gamla tycks återfödda]. Bilden visar en kyrka.
2. Mæsa permeat undis [= Oskadd färdas hon över vågorna]. Bilden visar Noaks ark.
3. Ad huc Fragilis [= Så länge bräckliga]. Bilden visar en man framför en glassmältugn.
4. Tres ad verum [= Tre till sanningen]. Bilden visar tre "örnar" som i näbbarna håller i var sitt hörn av treenighetens symbol.
5. Ad huc investigo [= Så långt forskar jag]. Bilden visar en del av jordgloben sedd från ett fågelperspektiv.
6. Ad unum dirigo [= Efter en inriktar jag mig]. Bilden visar ett landskap över vilket solen skinner. I förgrunden syns en solros.
7. Sperat patientia vices [= Tålmodigt väntande på förändringen]. Bilden visar en jätteskalle och ett "sjölejon" som ligger på stranden. På havet syns tre skepp.

Fig. 4. Närbild på de tre kvinnornas symboliska huvudprydnader.

8. Fortunante praxi [= Jag har framgångsrikt genomfört]. Bilden visar en man som skynder framåt med en ask i handen.
9. Sic vis repressa valescit [= Så stärks undertryckt kraft]. Bilden visar en man som står på knä på marken med ett gevär i händerna. I bakgrunden står en man och skjuter med gevär mot en måltavla
10. Spes vota secundat [= Hopp gör önsknings fruktbara]. Bilden visar en kvinna i en liten båt på stormigt vatten. Kvinnan håller i hoppets ankare.
11. Scrutino in defesso [= Jag genomsöker oförtrutet]. Bilden visar ormar som krälar i och över en grotta eller gruvgång.
12. Bond inventa quastus incrementa [= Goda upptäckter betyder geniets tillväxt]. Bilden visar en krans ovanpå ekblad som ligger på ett altare. I bakgrunden ett spindelnät.
13. Laudate Dominum [= Lovä Herren]. Bilden visar en interiör från en kyrka i vilken småfåglar flyger omkring.

Även rundlarnas baksidor är försedda med akvarellmålade motiv föreställande blommor och frukter.

De två främsta forskarna vad gäller skruvmedaljer är Hermann Clauss⁷ och Ernst Preßler⁸. De har delat in medaljerna i olika grupper beroende på utseende och innehåll. Enligt Hermann Clauss indelning av skruvmedaljer tillhör denna medaljgrupp IV E, d.v.s. en opolitisk eller religiös skruvmedalj från 1800- och 1900-talen. Preßler placerar medaljen i grupperna 2) med akvareller

och glimmerskivor, 3) religiösa och 4) krig och fred.

Ny bok

Sedan min förra artikel om skruvmedaljer (SNT 2000:4) har Ernst Preßler utkommit med en fantastiskt fin bok om skruvtalrar och skruvmedaljer. Bland de skruvmedaljer som beskrivs i denna bok finns även denna (s. 17 och 134-135). Vi har dock inte kommit fram till riktigt samma tolkning av kvinnornas huvudprydnader.

Källor och litteratur

Anderberg, A.: *Frimureriska Museiföreläsningar*. GPL 1963-1964. Häfte 3. Göteborg 1964.

Bibeln. Örebro 2000.

Clauss, H.: *Der Schraubtaler und seine Geschichte. Mitteilungen Bayerische Numismatische Gesellschaft XXXI*.

Forrer, L.: *Biographical Dictionary of Medallists*. London 1909.

Preßler, E.: *Schraubtaler und Steckmedaillen. Verborgene Kostbarkeiten*. Stuttgart 2000.

Thieme, U. & Becker, F.: *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler*. Leipzig 1931.

<http://www.frimurarorden.se>

<http://home.swipnet.se/~w-49954/Mura/inneha.html>

Otto Helbing Nachf. München Lenbachplatz 4.

Freimaurer-Sammlung Hans Leipen, Prag. Munzauktion 10. Dezember 1917 Nr 5004.

Wiebe, C.: *Die Deutschen Freimaurer-medailen von 1742-1905. Hamburgische Zirkel-Correspondenz*. Hamburg 1906.

Foto: Gabriel Hildebrand, Kungl. Myntkabinettet.

Noter

- ¹ A. Wolfstieg skriver i *"Freimaurerische Arbeit und Symbolik"*, Berlin 1922: "I sin symbolik utvecklar frimureriet sitt innersta väsen på samma sätt som kyrkan gör det i sin dogmatik."
- ² Både Wiebe och Pressler menar att kvinnorna har flammade hjärtan på sina huvuden.
- ³ Sackville, som var earl av Middlesex, föddes 1711. År 1765 blev han hertig av Dorset och dog 1769. Han var barnbarnsbarn till stormästaren för storlogen, Thomas Sackville i York, 1561.
- ⁴ Anderberg 1963 s. 83 nr 232.
- ⁵ Enligt Anderberg, 1963 s. 87, finns ett ex i Leipzig, ett i Hamburg, ett i Altona, ett i London och två i Oxford.
- ⁶ Natter var en välrenommerad ädelstensgravör, medaljkonstnär och myntgravör. Han föddes 1705 och dog 1763 i St Petersburg. Natter besökte Italien där han studerade ädelstensgravyr i Venedig. Åren 1732-35 praktiserade han denna konst. Under en tid bodde och verkade han också i Stockholm där han bl.a. utförde en medalj över drottning Ulrika Eleonora. Natter var själv frimurare och sägs ha varit anhängare av den s.k. Stricta Observansen.
- ⁷ Hermann Clauss delade in skruvmedaljerna i en huvudgrupp med undergrupper: IV A) medaljer till kyrkliga jubiléer, 1700-talet, B) minne av den Salzburgska emigrationen 1732, C) minne över politiska händelser, 1700-talet, D) politiska händelser under 1800-talet, E) opolitiska och religiösa skruvmedaljer, 1800- och 1900-tal.
- ⁸ Preßler delar in skruvmedaljen efter samma principer som skruvtalrarna:
 - 1) med gravyrer och oljemålade bilder.
 - 2) med akvareller och glimmerskivor
 - 3) religiösa
 - 4) krig och fred
 - 5) personliga
 - 6) tillställning, utställning eller minne
 - 7) stadsvyer
 - 8) utan innehåll

Han presenterar även skruvmedaljer av modernare slag. Den yngst daterade i hans skrift är från 1989. □

Svenska och skandinaviska mynt och sedlar.

Stor sortering av utländska jubileumsmynt, årsset samt småmynt. Euro-utgåvor, polletter och medaljer.

Prislistor gratis.

NORRTÄLJE MYNTHANDEL

Box 4, 761 21 Norrtälje
Tel. 0176-168 26, Fax 0176-168 56

INTERNETADRESS:
<http://www.nmh-mynt.a.se>

Athen, Athena och tetradrachmen

I samband med de Olympiska spelen som ägde rum i år i Athen, riktade sig hela världens blickar mot denna stad. Athen var under antiken den grekiska kulturens centrum och staden har en mångtusenårig historia. Dagens Athen är en modern storstad där forntid och nutid samsas i en respektlös blandning. Runt Zeustemplets kolonner rusar trafiken fram i fem filer, vid Akropolis fot pulserar nöjeslivet i Plaka och vid sidan av Agora, den antika marknadsplatsen, pågår kommersen vid loppmarknaden i Monastiraki.

Athen har troligen fått sitt namn från gudinnan Athena, som under antiken var stadens skyddsgudinna. Athena var dotter till Zeus. Zeus och Athena dyrkades ofta som städernas beskyddare. Athena skyddade staden både i krig och i fred. Hon uppträder därmed som den ordnade stridens gudinna men även som vishetens gudinna och beskyddarinna över vetenskapen, konsten, hantverket och jordbruket.

På Akropolis i Athen uppfördes det berömda Parthenontemplet åt *Athena Parthenos* (jungfrun) åren 447-438 f. Kr. På Akropolis utspelade sig en välkänd myt som talade om hur Athena blev skyddsgudinna över Athen: Athena och Poseidon tävlade om herraväldet över Attika. De enade sig om att den som visade landet den största välgärningen skulle besitta väldet. Poseidon stötte sin treudd i Akropolis klippa och lät en salt källa springa upp. Athena stötte därefter sin lans i marken och där växte det första olivträdet upp. Athenas gåva dömdes vara den största, då oliven ägde stor betydelse för folknärningen i Grekland och särskilt dyrkades i Athen. (Denna mytologiska scen framställdes på Parthenontemplets västgavel.)

Athen kom på 400-talet f. Kr att bli den ekonomiskt och politiskt ledande makten. Den attiska myntfoten blev därmed den mest utbredda. Den baserade sig på en drachm, men den mest präglade valören var ett större silvermynt som kallades tetradrachm (fyra drachmer). Tetradrachmen präglades på 400-talet f. Kr i stora mängder för att bekosta de storslagna byggnadsverk som uppfördes i Athen, såsom Parthenon, men även för att bekosta det Peleponnesiska kriget.

Gudar och heroer var de domine-

Tetradrachm. Åtsida: Athena i profil. Frånsida: Ugglan, Athenas attribut. Skala 1:1.

Foto: Gabriel Hildebrand, Kungl. Myntkabinettet, 2004.

rande bildtyperna på de grekiska mynten under klassisk tid (ca 480-330 f. Kr). De avbildades ofta tillsammans med sina attribut, vilket gjorde det lättare att känna igen dem. Tetradrachmen utgör ett typiskt exempel. På ena sidan ses Athena och på andra sidan ugglan, *glaux*, Athenas heliga fågel. (Athena kallas därför ofta för *glaukopis*, som betyder den strålögda. Ugglor förekom i stort antal på Akropolis.) Eftersom detta mynt ägde ett så gott rykte lät man behålla samma motiv i 400 år, och ändrade det inte för att tillfredsställa den konstnärliga smaken.

Ebba Engström

Ebba Engström har en fil. mag. i konstvetenskap och har under en kortare tid varit anställd på Kungl. Myntkabinettet.

Athen, Akropolis med Parthenon. Foto: Ebba Engström 2003.

HÅKAN WESTERLUND

MYNTHANDEL

**KÖPER • SÄLJER • BYTER
MYNT • SEDLAR • MEDALJER**

Olympiska föremål

Wasagatan 42

111 20 STOCKHOLM

TEL 08 - 411 08 07

Frimärke med mynt

Med anledning av Olympiska spelen har Grekland gett ut ett frimärke med ett antikt grekiskt mynt. Det är en guldstater präglad i Makedonien för Filip II (359-336 f. Kr). På åtsidan ses Apollo iförd lagerkrans, på frånsidan ett tvåspann körd av en ung man.

MGL

En depositionsmedalj från Sorsele i Västerbottens län

Av Anders Huggert, Västerbottens museum

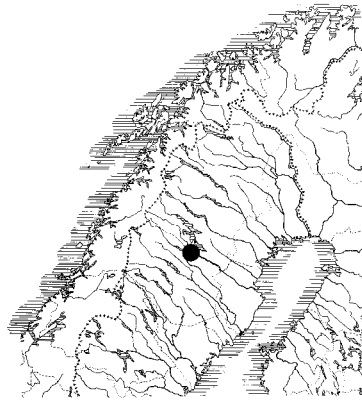
Byn Nordanås i Sorsele socken är belägen i det vidsträckta lappländska skogslandet nedanför fjällområdet (fig. 1). Då familjen Allan Rönnholm sommaren 1991 rev spiselmuren i ett äldre bostadshus på fasigheten 1:5 (fig. 2), gjordes ett oväntat fynd. Bland sternarna i murens understa varv låg en rätt illa medfaren medalj med konung Oscar II:s bröstbild (fig. 3). Den lämnades för närmare bedömning till Västerbottens museum i Umeå.

Medaljen

Det rör sig om en mycket vanlig medalj präglad till konungens 70-årsdag 1899, graverad av medaljkonstnären Adolf Lindberg. Detta exemplar är av tenn, men det förekommer också exemplar i guld, silver och brons. Föremålets ursprungliga utseende framgår av en jämförelse med det här avbildade bättre bibehållna exemplaret, även detta av tenn (fig. 4). Medaljen mäter 56 mm i diameter. En detaljerad presentation av motiv och inskrifter kan gärna göras utifrån den metod för beskrivning som tillämpats av Bror Emil Hildebrand i *Sveriges och svenska konungahusets minnespenningar, praktmynt och belöningsmedaljer* (1-2. Stockholm 1874-75):

Åtsida: OSCAR II SVERIGES OCH NORGES KONUNG. Huvudet i profil åt vänster. Vid nedre kanten: 70 ÅR JANUARI 1899. Under halsavskärningen: A. LINDBERG.

Frånsidan: Kunglig krona med BRÖDRAFOLKENS VÅL inom strålkrets. Mellan 24 radierande strålar: * HERT. AF ÖSTGTLD 21 JAN. 1829; DÖPT OSCAR FREDRIK; 28 JAN. 1829; INGICK I K. FLOTTAN 21 JAN. 1839; KONFIRMERAD 15 MAJ 1844; SEKONDLÖJTNANT 19 JUNI 1845; EXAMIN. T. UNIVERS. 5 FEBR. 1846; FÖRMÅLD I BIEBRICH 6 JUNI 1857; BELÖNT AF SV. ACAD. 20 DEC. 1857; FÖRSTE SONEN FÖDD 16 JUNI 1858; V. AMIRAL GEN. LÖJTN. 1 DEC. 1858; PRES. TRONFÖLJARE 8 JULI 1859; PRÆSES I MUSIK. AK. 29 DEC. 1863; ORDF. I VERLDSEXPOS:S KOM. 1862 1867; ORDF. I SKAND. EXPOS:S KOM 1866; HEDERSDOKT. I LUND 29 MAJ 1868; BESTEG TRONEN 18 SEPT. 1872; KRÖNT

1. Fyndplatsen i Nordanås i Sorsele, Västerbottens län.

I STOCKHOLM 12 MAJ 1873; KRÖNT I TRONDHJEM 18 JULI 1873; SILFVERBRÖLLOP 6 JUNI 1882; FARFADER 11 NOV. 1882; 50 ÅRS OFFICERS JUB. 19 JUNI 1895; MECENAT F. KONST O. VETENSKAP; HED.DR BOLOGN. LEID. MÜNCH. OXF. WIEN; 25 ÅRS REG:S JUBIL. SEPT. 1897.

Randskrift i dubbel rad: SKAND. MYNTLAG VEXELLAG OCH SJÖLAG; MILDRAD STRAFFLAG, POST-SPARBANKER; JÄRNVÄGSNÄTETS UTVECKLING; TELEGRAF- O. TELEFON-VÅSENDET; SKOGSVÅSENDET;

HÄRREFORMER NY PANSAR-FLOTTA.

Symboliken i bilden på medaljens frånsida är klar; konungen och hans plats i samhället liknas vid solen i solsystemet. I strålkretsen kring solen anges i kronologisk ordning viktigare händelser i Oscar II:s liv under de 70 åren. Randinskriften som omsluter solen låter förstå att samhället på avgörande sätt var stätt i förändring.

Deposition?

Nordanås-medaljen är skadad dels genom en perforering i kanten, dels genom ett till höger om kungabilden inristat W. Bokstaven kan knappast stå för annat än den i byn under 1800-talet boende släkten Westin. Enligt upphittaren, Allan Rönnholm, var det en Westin som ägde marken där den nu aktuella byggnaden timrades upp 1898-1899. Vid rivningen visade det sig att bostaden tapetserats med dagstidningar från 1901. Uppenbarligen placerades medaljen i spismurens understa varv i samband med bygget – ett exempel på företeelsen att nedlägga mynt, medaljer och annat för att för framtiden dokumentera grundläggandet av en byggnad. Allan Rönnholm var övertygad om att medaljen inte hamnat i fyndläget först i samband med rivningsarbetet. Man kunde ju annars nöja sig med en helt annan förklaring, nämligen

2. Bostadshuset där medaljen påträffades. Foto: Anna-Greta Rönnholm, Umeå, 1984.

3. Nordanås-exemplaret av Oscar II:s 70-årsmedalj. Foto: Staffan Westergren, Göteborg.

4. Ett bättre bibehållet exemplar av Oscar II:s 70-årsmedalj. Foto: Staffan Westergren, Göteborg.

gen att medaljen råkat hamna under golvet vid spisen sedan huset tagits i bruk – kanske i samband med förtenning av kopparkärl?

Några andra depositionsfynd

Medaljdepositionen i Nordanås har sina närmaste kända paralleller i det officiella Sverige. Inspirationskällan kan rent av ha varit den ceremoni som ägde rum då Oscar II den 13 maj 1897 lade grundstenen till riksdagshuset på Helgeandsholmen. I en urholkning i grundstenen inneslöts då en blylåda innehållande; ”ett exemplar af Sveriges grundlag, af riksbankens och af riksgäldskontorets reglemente samt ett exemplar af ceremonielet vid grundläggningshögtidligheten, vidare förteckning å kamrarnes ledamöter vid 1897 års riksdag, en planritning till riksdagshuset, riksbankens sedlar af väröerna 1000, 100, 50, 10 och 5 kronor, samt guld-, silver- och bronsmynt, och exemplar af dagliga hufvudstadstidningar” (*Svenska Dagbladet* 13 och 14/5 1897. Ref. hos Lindgren 1957).

Det har hänt att de medaljer som deponerats tillsammans med mynt vid grundläggningar är sådana som präglats just för att minna om händelsen ifråga. Vanligtvis har man emellertid nedlagt andra vid tillfället aktuella medaljer. I grundstenen till en bro över Norrström i Stockholm inlade Gustav III 1787 således, förutom samtliga myntnominaler, även medaljerna över sin egen kröning, regementsförändringen och kronprinsens födelse.

För att återge ett Västerbotten geografiskt mer näralliggande exempel kan nämnas att Kungl. Maj:t i brev den 21 juli 1778 anbefalldes kanslikollegiet att låta tillställa ”Vice Presidenten Silfversparre [...] 2^{ne} Medailler i Silfver, den ena slagen vid Regementsförändringen 1772 och den andra, då Wasa Hofrätt instiftades, hvilka medailler komma att läggas i grundstenen till nya Hofrätts-huset i Wasa” (Kanslikollegiets protokoll 11/8 1778, fol. 227. Ref. hos Lindgren 1954). Ett annat österbottiskt exempel handlar om nedläggning av mynt i en kyrkogrund. Inför uppförandet av Laihela nya kyrka –

belägen ungefär två mil öster om Vasa – infann sig landshövdingen 1796 för att under hörnstenen placera ”silfvermynt bärande hans kongl. maj:ts vår allernådigste konungs och herres bröstbild” (*Inrikes Tidningar* 14/9 1796. Ref. hos Lindgren 1982).

Avslutning

Det är märkligt att seden med grundläggningsmedalj sålunda praktiserats vid uppförandet av ett vanligt bostadshus i Västerbottens inland år 1899 eller något senare. Av allt att döma rör det sig här om det nordligaste svenska belägget för denna depositionssed. Det är lika anmärkningsvärt, att medaljen observerats i vår tid vid rivning av spismuren och att den då tagits till vara. I Nordanås gick det med andra ord som beräknat – just så som en tidningsman uttryckte saken år 1734 då medaljer och mynt deponerades i grundstenen till flyglarna vid Stockholms slott: depositionen gjordes i förhoppningen ”at om i framtiden en sådan grundval hände upgräfvad, folcket då måtte underrättas, under hvilckens

tid värcket blifvit begynt" (Anmärkningar vid *Svenske Post-Tidningarne* Åhr 1734. N:o 38. Ref. hos Lindgren 1953).

Oscar II:s 70-årsmedalj var, genom dess rikhaltiga data rörande regenten och samhället, speciellt väl ägnad som tidsdokument. Förekomsten av ett tennexemplar i en liten by i norrländsk glesbygd låter förstå, att hyllningsmedaljen haft vid spridning i riket och då i både geografisk och social bemärkelse.

Om depositionsfynd

Lagerqvist, L. O.: Lösfynd och depositioner av mynt i Västerås domkyrka. *Myntkontakt/SNT* 1979 s. 144-145.

– Mynt och medaljer i grundstenar (9). *SNT* 1986 s. 11.

Lindahl, F.: Om mønter og medailler som bygningsofre. *Fra Nationalmuseet arbejdsmark*. 1956 s. 93-102. København.

Lindgren, T.: Mynt och medaljer i grundstenar (1-3). *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad*. 1953 s. 109-118, 1954 s. 84-87, 1957 s. 228-231.

– Mynt och medaljer i grundstenar (4-8). *Myntkontakt/SNT* 1977 s. 4-5 o. 31, 1977 s. 20-21 o. 30-31, 1980 s. 197-198, 1982 s. 245-246, 1983 s. 169.

Wideen, H.: Ett rivningsfynd med 1700-talsmynt. *Göteborgs historiska museum. Årstryck*. 1976 s. 13-15. Göteborg 1977.

– Ett göteborgskt rivningsfynd med 1700-talsmynt. *Myntkontakt/SNT* 1979 s. 96-97. □

Auktioner

2004

September

11	Brüssel, Jean Elsen & ses Fils
13-15	Dortmund, W. A. G.
16	London, Spink & Son
20-21	Stuttgart, Sonntag + Meister
22-25	München, Gerhard Hirsch Nachf.
27-23	Osnabrück, Künker

Oktober

1	Osnabrück, Künker (forts.)
4	London, Baldwin's Auctions
6	London, Spink & Son
8-9	Leipzig, Leipziger Münzhandlung
11-12	London, Baldwin's Auctions
20	Paris, Weil
25-26	Zürich, Leu Numismatik
27-28	Zürich, Hess-Divo

Falskt och äkta

I samband med ett styrelsemöte i SNF tittade jag in på Nationalmuseum för att se på utställningen "Falskt & Äkta". Eftersom jag är konstintresserad och road av amatörmåleri, har jag vid flera tillfällen beundrat unga konststuderande, som brukar sitta på museer runt om i världen och kopiera gamla mästare. Många är synnerligen skickliga, och det krävs ett vant öga och en jämförande bild för att se skillnaden mellan original och kopia. Det slog mig då, att vi ju har samma problem inom numismatiken. Många mynt kan ju betraktas som miniatyrkonstverk.

Jag har alltid haft ett klivet förhållande till de falska mynten. Jag betraktar dem med misstänksamhet – men även med en stor portion nyfikenhet. Många kopior och falskmynt har en väl så spännande historia att berätta som originalen, och de kan utgöra ett intressant samlarområde i sig. Rent generellt anses det dock inte fint i samlarkretsar att befatta sig med dem. Så har t.ex. SNF försökt att påverka den nationella mynthandeln att inte saluföra objekt, som är falska – eller misstänkta vara det. Samtidigt är flera produkter av kända falskmyntare t.ex. Becker och Trollhätte-Svensson eftersökta av samlare och betalas med höga priser – liksom paduanerna, modernare avbildningar av antika mynt! Dubbelmoral?

Nu är det säkert klokt att som samlare så snart som möjligt försöka lära sig lite om olika typer av kopior och förfalskningar för att undvika missstag, som kan stå samlaren dyrt. Men enkelt är det inte. Falska mynt finns i stor omfattning, allt från enkla, primitivt gjorda kopior avsedda att lura helt vanliga turister, till synnerligen skickligt utförda exemplar, inför vilka även experterna tvekar.

De falska mynten har följt de äkta från första stund. Först förfalskades mynt av personer som behövde berika sig för att överleva. I dag har de cirkulerande mynten över hela världen så lågt valutavärde, att det knappast lönar sig att förfalska dem. Men bara för några årtionden sedan göt man "silvermynt" av bly för att sedan prångla ut dem till turister, som besökte fattiga delar av vår värld. Ja, det var faktiskt inte så många år sedan, som man i Kiev producerade falska 10-kronorsmynt avsedda för den svenska marknaden! (Nu är det framför allt sedlarna som kopieras, men det problemet faller utanför ra-

men för denna artikel.) Dessa primitiva förfalskningar är ofta lätta att avslöja, bara man tar sig tid att syna dem ett ögonblick. Förtjänsten per utpräglat mynt är liten, varför produktionen måste vara stor och då hinner man inte lägga ner någon större omsorg på varje enskilt mynt.

En annan intressant målgrupp för förfalskarna är investerarna. I många länder är det tradition att spara en del av sitt kapital i form av ädelmetall. Guldmynt är populära i vida kretsar av befolkningen i länder, där man inte riktigt litat på den egna valutan. Där cirkulerar stora mängder underverkliga mynt eller framför allt falska mynt med en för låg guldhalt. Dessa dyker också upp på samlarmarknaden.

Betydligt farligare än dessa grupper är de kopior som tagits fram med samlarna som målgrupp! För dem framställs betydligt mera välgjorda kopior av sällsynta typer och årtal, vilka är speciellt efterfrågade. På dessa objekt kan det löna sig att lägga ner ett stort arbete för att få dem så perfekta, att även ett tränat öga lurats.

Tidigare var det vanligt, att även museer sålde välgjorda kopior av mynt från de egna samlingarna. I bästa fall var de märkta med COPY eller motsvarande, men oftast på ett sådant sätt, att märkningen var lätt att avlägsna för den som önskade ett "original". Även samlare har under tidernas lopp beställt kopior av mynt, som saknats i den egna samlingen och som har betingat ett alltför högt pris. Även rena fantasiprodukter har på detta sätt sett dagens ljus. Det gällde ju att kunna visa upp mynt, som inte fanns i någon annan samling!

Hur avslöjar man förfalskningar? Finns det enkla metoder?

Naturligtvis är det lätt att avslöja en förfalskning, om den är tillverkad av fel metall. Man reagerar över ett silvermynt, som ser ut att vara gjort av brons. Betydligt svårare är det att avgöra om halten av ädelmetall är den rätta i ett guld- eller silvermynt. På samma sätt kan det vara knepigt att avslöja mynt som är försilvrade, förgyllda eller pläterade, d.v.s. har en kärna av oädel metall omsluten av tunna bleck av ädelmetall. Hur skall man kunna avslöja detta, om man inte får göra överkan på myntet? Ja, det är krångligare än så. Många pläterade mynt från antiken kan vara utgivna av myntherrarna själva – det vill säga äkta! Debatten bland veten-

1. Falsa tiokronor dök upp våren 1995. De anses vara präglade i Kiev för den svenska marknaden.

3. Ett äkta romerskt bronsmynt med "guttappar". Myntämnena till dessa småmynt göts i "kulstränger", vilka sedan präglades och klipptes isär.

5. En synnerligen tilltalande kopia av en tetradrachm från Akanthos i Makedonien. Fulländad gravyr ochprägling. Rätt vikt och vacker patina!

7. Paduankopia av ett romerskt bronsmynt. Dessa präglades från renässansen och troligen fram till slutet av 1700-talet för att tillfredsställa samlare.

9. Pläterad romersk republikdenar, där myntets kärna blotlagts till följd av en kraftig skada på hjälmen. Äkta/falsk?

11. Falskt 20-dollarsmynt med för låg guldhalt. Det har varit föremål för rättslig prövning. Domen löd på gravering: GBG:s TINGSRÄTT SVERIGE 27-6 1972 FALSE. (Se Göteborgs Numismatiska Förenings Småskrift nr 13 s. 278-285.)

2. Fantasmymnt. Präglad penning från Anund Jakob på fyrkantig tjock plants. Beställningsarbete från 1950-talet.

4. Gjuten blykopia av ett egyptiskt silvermynt avsedd att prånglas ut i den allmänna handeln.

6. Välgjord gjuten plastkopia av en tetradrachm från ptolemaiernas tid. "Silverfärgen" är dock inte så lyckad.

8. Välgjord guldsolidus från Constantius II. Troligen tillverkad i Libanon i början av 1900-talet i för låg vikt. Senare gjorda falska exemplar är av rätt vikt och halt!

10. 1 krona 1875 (med fel kungabild) av Trollhätte-Svenssons tillverkning.

12. Galvanokopia av Alexander den stores guldstatler – i silver!

Foto: Gabriel Hildebrand, KMK.

skapsmännen är ännu inte avslutad när det t.ex. gäller de ganska vanliga pläterade romerska denarerna. Kanske var det kejsaren själv, som tog initiativet till dessa utgåvor? Det gällde ju att producera så många mynt som möjligt av en viss mängd tillgänglig ädelmetall. Krig kostar pengar!

Nu förekommer kopior av mynt i alla möjliga material. Vid ett besök på loppmarknaden i London blev jag en gång erbjuden ett romerskt "bronsmynt" tillverkat av plast! Storleken och färgen var perfekt. Först när jag tog i myntet insåg jag, att det var en modern kopia – avsedd att lura vem?

Visst finns det moderna metoder, t. ex. spårämnesanalys, för att kontrollera myntmetallen. Är de gamla mynten gjorda av alltför ren metall, kan man befara att de är yngre än de ger sig ut för att vara. Men vilken myntsamlare eller mynthandlare har tillgång till dessa avancerade hjälpmedel? Dessutom förekommer det, att man smälter ner slitna äkta mynt för att omprägla dem i modern tid. I sådana fall hjälper inte ens denna metod.

Ett annat sätt att avslöja förfalskningar är att kontrollera tillverkningssättet. Man kan ha tillverkat ett falskt mynt med fel teknik. Ett mynt, som skall varapräglat, verkar vara gjutet. Vid gjutningen uppstår lätt avslöjande porer och motivet upplevs inte så tydligt som vid prägling. Men även detta kan ha sina svårigheter. Nu för tiden använder sig förfalskare ibland av modern pressgjutningsteknik. Då får man en i princip exakt kopia av originalet – utan porer. Dessutom kan gjutporer lätt förväxlas med korrosion, varvid ett äkta mynt blir klassat som falskt. Jag har även råkat ut för att samlare uppfattat äkta antika bronsmynt som falska, eftersom mynten burit rester av gjuttappar. Men i dessa fall har det varit myntämnet, som framställts genom gjutning. Detta har sedan försetts med en äkta prägling.

Galvanokopior framställda på elektrokemisk väg var förr vanliga på samlarmarknaden. De känns lättast igen om man studerar randen. Mynten är tillverkade i två delar, som sedan satts samman, vilket ger upphov till en skarv på randen. Denna försöker man sedan dölja på olika sätt.

En välkänd metod att avslöja förfalskningar är vägning. Det förutsätter givetvis, att man vet hur mycket ett äkta exemplar skall väga. För-

falskningarna är vanligen av lägre vikt. På så sätt tjänar ju tillverkaren lite extra ädelmetall. Men även äkta mynt kan vara underviktiga om kontrollen vid utgivningen varit bristfällig, eller om myntet varit utsatt för någon form av överkan, t.ex. klippning eller filning.

Ett annat sätt att avslöja förfalskningar är att studera objektets patina. Gamla mynt får ofta en vacker tunn beläggning, vilken förhöjer myntets skönhet och värde. Nyttillverkade mynt lyser varnande. Men glansen kan ju också uppstå genom putsning av ett äkta mynt! Tyvärr är man nu också ganska skicklig på att ompatnera mynt, så att de ger sken av hög ålder. Du kan själv försöka genom att lägga några enkla mynt i hänggränsan på taket eller stoppa ner dem i gödselstacken! Ett tränat öga brukar dock reagera för en alltför välgjord patina.

Erfarna samlare brukar fråga efter objektets proveniens. Vem var den förra ägaren? Kommer myntet från en känd samling, känns det tryggt – men tyvärr är inte heller detta en absolut garanti. Tillverkning av falska mynt har pågått så länge, att objekten kan ha hunnit vandra från samlare till samlare under århundraden utan att någonsin ha blivit ifrågasatta! Förr var ju numismatik ofta en hobby för de högre samhällsskikten. Det var inte alltid som kunskapen var lika stor som plånboken var tjock. Man omgav sig med medhjälpare, som anskaffade intressanta objekt mot ett skäligt arvode – och alla tackade inte nej till en god om än oetisk affär.

För några år sedan hade jag förmånen att få min samling av antika mynt genomgången av den dåvarande chefen för myntkabinettet vid British Museum. Han gästade min familj några dagar, och då passade jag på att fråga honom, om han ville rensa samlingen från falskmynt. Jag glömmer aldrig hans blick och kommentar: "Rolf, du är modig du. Jag har sett många fina samlingar ute i världen, men ingen har gett mig den uppmaningen tidigare"! Vi samlare vill ju helst inte veta att vi blivit lurade. Ja, många vägrar ta till sig ett negativt besked. Det har vi ju bland annat fått uppleva flera gånger i det populära TV-programmet "Antikrundan".

Nu undrar vän av ordning hur det gick för mig. Jo, jag hade tur. Men en "pärla" i min samling, ett vackert romerskt bronsmynt, höll inte måttet. Jag hade köpt det från en ansead mynthandel i London, och när jag returnerade myntet med hänvisning till Dr Kent, så fick jag pengarna tillbaka tillsammans med ett artigt brev, där man beklagade det inträffade. Fortfarande vidhöll man att man betraktade myntet som äkta, men när en av världens främsta experter på området tvivlade, så fick det gå i retur. Vad en sådan expert anser vara falskt är falskt, även om det är äkta. Vem kan säga emot?

Naturligtvis frågade jag Dr Kent efteråt, hur han hade kunnat vara så säker. Förklaringen var, att han redan tidigare sett två identiska exemplar av denna skickligt gjorda förfalskning. De lär nu finnas i British Museums samling av förfalskningar – en samling, som han såg som mycket värdefull i sitt dagliga forskningsarbete. Tre identiskt lika äkta handpräglade mynt finns bara inte!

Nyigen fann arkeologerna i England ett romerskt mynt från en tidigare inte känd romersk kejsare. Det blev klassat som falskt av expertisen. Så hittade man ytterligare ett par exemplar, och då måste de sakkunniga tänka om. Det falska myntet blev äkta!

Själv har jag en sestertie från kejsar Nero, som jag köpte som äkta. Vid ett besök av en specialist blev äktheten ifrågasatt. Myntet vägde för litet. För ett par månader sedan hittade jag ett liknande exemplar som mitt eget i en tysk auktionskatalog med litteraturhänvisning. Det visade sig finnas två serier av samma mynt med olika vikter. Det äkta myntet blev falskt och på nytt äkta! Det är inte alltid lätt att hänga med i svängarna.

*

Jag har med dessa rader bara hunnit belysa en del av de svårigheter, som en samlare ställs inför. Enda sättet att vinna större säkerhet i avslöjandet av förfalskningar är träning och åter träning. Ju fler mynt som hamnar under luppen och mellan fingertopparna, dess bättre. Till slut får man en känsla för vad som är vad. Det är i mötet mellan det falska och det äkta, som denna känsla uppstår.

Rolf Sandström

Bli medlem i
**SVENSKA NUMISMATISKA
FÖRENINGEN**

Årsavgiften är 200 kr, juniorer (under 20 år) 100 kr.
Som medlem får Du SNТ automatiskt.
Du kan också enbart prenumerera på tidningen.
Det kostar endast 160:- för åtta nr per år.

Galvanokopia av Sven Estridsen, Hauberg 28

Nyligen överlämnades som gåva till Kungl. Myntkabinettet (KMK) en s.k. galvanokopia¹ av ett mynt som präglats i Lund under Sven Estridsen, kung i Danmark mellan 1047 och 1074/76. Kopian förtjänar att publiceras bl.a. för att uppmärksamma SNT:s läsare om dylika.

Galvanokopior – som kan bli mycket trogna sin förlaga – tillverkas vanligen av bl.a. museer för utställningssammanhang där säkerheten inte tillåter den äkta varan. Nu för tiden brukar man kopiera åt- respektive fränsida var för sig för att undvika att någon misstar kopian för att vara äkta. Längre tillbaka var man inte lika förutseende och tillverkade tvåsidiga galvanokopior. Då de sällan bär någon form av markering eller stämpel som indikerar att det rör sig om en kopia, kan välgjorda kopior utgöra en osäkerhetsfaktor för såväl fack- som lekmannen.

Det till KMK inlämnade föremålet tillhör just den kategori kopior som vid första anblicken ser ut att vara en samtida, tvåsidig, prägling (fig. 1). Ytan har patina, men som betraktare blir man emellertid misstänksam mot den kopparfärg som lyser fram under silverytan. Danska mynt vid denna tidpunkt, d.v.s. 1040-1050-talen, är tillverkade av gott silver med en halt omkring 90 till 95 viktsprocent silver.² Om det aktuella föremålet varit äkta skulle det utgöra en anomaly beträffande metallammansättningen.

Tack vare de rikhaltiga samlingarna på KMK kunde ett ”stampidentiskt” exemplar lokaliseras i den systematiska samlingen av danska mynt (fig. 2).³ Vid jämförelser mellan de två exemplaren ser man tydligt skillnaderna dem mellan. De skiljer sig

Fig. 1. Galvanokopia av mynt präglat i Lund under Sven Estridsen 1047-1074. Hauberg 28. Vikt 0,85 g, diam. 16,80 mm. Foto: Frédéric Elfver, Förstorat.

Fig. 2. Mynt präglat i Lund under Sven Estridsen 1047-1074. Hauberg 28. Vikt 0,97 g, diam. 17,50 mm. KMK, id.nr 300968. Ex Löddeköpinge, Löddeköpinge sn, Skåne. SHM inv.nr 3357. Foto: Frédéric Elfver, Förstorat.

åt både när det gäller vikt (0,85 mot 0,97 g), förvisso inom det normala viktspannet, och diameter (16,80 mot 17,50 mm), vilket är en stor avvikelse. Randen är tunnare och anorlunda utformad på galvanokopian, vars ämne dessutom är helt plant utan spår av de böjningar som är vanliga på vikingatida mynt från den aktuella perioden. Till detta skall även den höga kopparhalten läggas. Någon skarv mellan åt- och fränsida har inte kunnat upptäckas på galvanokopians rand.

Efterord: i myntkabinettet på Vitenkapsmuseet i Trondheim, Norge, finns det en tvåsidig galvanokopia, vars förlaga är ett danskt mynt präglat i Lund under 1040-talet (Becker 1981, K7/99). Vikt 1,34 g.

Frédéric Elfver

Referenser

Becker 1981: C. J. Becker, The Coinages of Harthacnut and Magnus the Good at Lund c. 1040 – c. 1046. *Kgl. Danske Vidensk. Selsk. Hist.-filos. Skrifter* 9:4. København 1981.

Hauberg 1900: P. Hauberg, *Myntforhold og udmyntninger i Danmark indtil 1146*. København 1900.

Hydman & Norgren 1990: H. Hydman & E. Norgren, Galvanoplastik – framställning av löstagbara avtryck (kopior) av föremål medelst elektrolys. *Svensk Numismatisk Tidskrift* 1990:4-5, s. 111.

Silvegren 1987: U. Silvegren, *En stampkopplingsstudie. Svend Estridsens mynttyp Hauberg nr 28*. Seminarieuppsats, Arkeologiska institutionen. Lund 1987.

Noter

¹ Beträffande framställningstekniken för galvanokopior – se Hydman & Norgren 1990, s. 111.

² Dessa siffror är baserade på silverhaltsundersökningar genomförda på 85 danska mynt från perioden ca 1035-1050. Resultaten kommer att publiceras av författaren i kongresshandlingarna från XIIIth International Numismatic Congress, Madrid september 2003 i artikeln *The coinages at Lund c. 1040-1050 and some metal analyses*.

³ Den aktuella stampkombinationen (102) (84 återfinns som mynt nr 197 i Ulla Silvegrens uppsats om Hauberg 28. Inskrifterna på åt- respektive fränsida lyder i normaliserat skick: MAGNVS REX)(ÐORERNONLVNBP. Det bör påpekas att KMK:s exemplar ej kan vara förlaga åt den aktuella galvanokopian. Detta framgår bl.a. genom att cirkulationsspåren (s.k. pecks) inte återfinns på galvanokopian. □

Femöring som är värd sin vikt i renaste guld

Göteborgs Bank öppnade i september 1967 en myntutställning i bankhallen i kontoret vid Järnvägsgatan i Helsingborg. Det var ingen dålig samling mynt som visades. Genom tillmötesgående från några enskilda myntsamlare hade man fått ihop en svensk guldmynsamling. Här fanns dukater från Karl XI:s regering och en Ädelforsdukat från 1741. Ett tämligen mörkligt mynt var också en ½-dukat från 1735 som var präglad med stamp för 1 öre sm.

Bland de mera intressanta numren i samlingen fanns en 5-öring av guld från 1919. Detta exemplar kom från den egyptiske kung Farouks samling. Det finns en historia om myntet som är rolig, men kanske inte helt sann: Kung Farouk skulle ha fått en femöring från 1919 men var missnöjd med den enkla metallen. Därför sände han lite guld till Sveriges kung, Gustav V, och bad honom att ordna en prägling i guld!

Sammanlagt 158 svenska guldmynnt visades på utställningen i Helsingborg. Ansvarig för utställningen var ingenjören och guldmynntsamla- ren Åke Järnum. IW

Samtida upplysningar om Riksgäldskontorets polletter

Åren 1799-1802 präglades kopparpolletter i valörerna ½ och ¼ skilling. Utgivare var Rikets Ständers Riksgäldskontor. Orsaken till utgivningen var den stora bristen på mindre skiljemynt i samhället. Det finns naturligtvis många källor som den vetgirige kan ösa ur när det gäller dessa polletters historia. Så t.ex. är A. W. Stiernstedts bok *Beskrifning öfver svenska kopparmynt och polletter* en utmärkt början. Det finns emellertid även andra källor som ger oss en kompletterande bild. En relativt lättåtkomlig bok är P. R. Ferlins klassiska arbete *Stockholms stad i juridiskt, administrativt, statistiskt och borgerligt hänseende*. Håri finns en skildring av Riksgäldskontorets verksamhet på tretton tätt tryckta sidor.

Ibland måste man även söka upp otryckta källor. Följande text är hämtad ur Riksgäldsfullmäktiges renskrivna protokoll i Riksgäldskontorets arkiv som nu finns i Riksarkivet:

Den 24 september 1798.

Därnäst upkom frågan om inrättandet af kopparpolletter i anseende till närvarande starka behof af skiljemynt. Herr kongl. secreteraren von Engeström yttrade sig, huruledes inrättning af svagt mynt i ett land har den olägenhet, at sådant eftergjøres på andra orter och införes utifrån, när priset på metallen faller, hvilket äfven med polletter kunde inträffa.

Herr lector Murberg och riksdagsmannen Knut Pehrsson instämde i samma yttrande men ansågo i öfrigt inrättningen vara nyttig.

Då den nu yppade farhoga för polletternes efterapande utrikes derigenom förekommes, at de samma tillverkades i den mohn underhållige, at utlänningen icke finner sig äga någon serdeles bättnad och vinning genom ett slikt bedrägerie, och till invärtes värde ätminstone lika i godhet med tyska skiljemynten, funno herrar fullmäktige sig uti serskilt skrivelse böra om tillåtelsen för slike kopparpolletters myntande hos kongl. maj:t i underdånighet anhålla.

När man ger ut nya betalningsmedel måste allmänheten upplysas om vad som gäller. Därför formulerades en text som skulle ge nödvändig information. Följande notis infördes i *Inrikes Tidningar* 13 september 1799, *Göteborgs Allehanda* 24 september

Riksgäldskontorets polletter, ¼ skilling 1799 och ½ skilling 1802.
Foto: Nils Lagergren.

1799 och *Carlskrona Weckoblad* 16 oktober 1799:

GUSTAF ADOLPH etc. Tromän, tjänare och undersåtare, samtelige fullmäktige i rikens ständers riksgäldskontoir.

Vi hafva med särdeles nådigt välbehag inhämtat, at I på vår nådiga föreställning beslutat ingå i författning om koppar-polletters präglande och utgifvande i likhet med de från längre tider i åtskilliga län med förmohn gängse Fahlus kopparbergs polleter. I hafven derigenom ådagalagt berömligt nit och sorgfällighet at ej mindre upfylla hvad eder instruction föreskrifver än bidraga til almänt väl genom afhjelpande af den brist på skiljemynt, som så känbart tryckt i synnerhet den fattigare delen af våra kära undersåtare och hvilken svårighets undanröjdande oss så högt om hjertat legat. Vi förvänte, at I med all skyndsamhet sätten denna nyttiga anstalt i värkställighet, och låte vi nu afgå nådig befallning til vederbörande så väl derom, at I egen vinning til koppar-polletternas präglande nyttja Avestads myntvärk, som ock, at I efter gångbart pris mågen inlösa erforderligt förråd af vår och kronans odisponerade koppar. Och vele vi, enär nödigt antal af polleter blifvit prägladt at i omlopp sättas, almän kungörelse derom utfärda. Vi befalle etc.

Drottningholms slott d. 11 sept. 1799. GUSTAF ADOLPH M. Rosenblad

Om man läser Riksgäldsfullmäktiges protokoll för 23 december 1799, § 10, får vi veta något om tillverkningen av polletterna:

23 december 1799. § 10.

Medailleuren Wikman hade ingifvit räkning å gravuren af 5 stycken koppar pollet stantzar å 21 rdr paret, rdr 105 och ny gravure å ett par söndriga 15 rdr tillsammans rdr 120.

9 december 1799. § 24.

Graveuren Norman begär 12 rdr för gravuren af hvarje par stantzar, obereknadt kostnaden för jern och stål, hvilken dock skall blifva obetydelig, så vida de stantzar, som efter hand gå förlorade, användas till omarbetning med någon ny stälsättning. Som det af Norman erbjudne pris af 12 rdr för förfärdigandet af hvarje par pollette stantzar fans vara lindrigare än det, hvarföre de af graveuren Wikman här i staden levererade stantzar erhållits, så ansågo herrar fullmäktige skäligt bevilja den af Norman begärte betalning.

Carl Eric Normans räkningar för tillverkade pollettstamper betalas:

3 augusti 1801. § 3. 103 rdr 18 sk. 6 rst.

7 september 1801. § 14. 119 rdr 41 sk. 8 rst. för stamper till ½-skilling-polletter.

23 november 1801. § 4. 131 rdr 18 sk. 10 rst.

3 december 1801. § 2. 91 rdr 44 sk. 5 rst. för ½-skilling-polletter.

Ian Wiséhn

Otryckta källor

Riksarkivet: Riksgäldsfullmäktiges protokoll 24 september 1798; 9 december 1799; 23 december 1799; 3 augusti 1801; 7 september 1801; 23 november 1801 och 3 december 1801. Ingår i Riksgäldskontorets arkiv.

Tryckta källor och litteratur

Ferlin, P. R.: *Stockholms stad i juridiskt, administrativt och borgerligt hänseende*. II. Stockholm 1858, s. 1324ff.

Stiernstedt, A. W.: *Beskrifning öfver svenska kopparmynt och polletter*. I-II. Stockholm 1871-1872, s. 106f.

Tidningsnotiser i *Inrikes Tidningar* 13 september 1799; *Göteborgs Allehanda* 24 september 1799 och *Carlskrona Weckoblad* 16 oktober 1799. □

Karl XIII:s hemgift igen

I SNT 2004:3 s. 70, under rubriken Pressklipp, skrev Monica Golabiewski Lannby om den hemgift, som hertig Karl (XIII) och Hedvig Elisabet Charlotta beviljades av Rikets Ständer 1778/79. Hemgiften upp- gick till 100 000 riksdaler.

Denna på sin tid betydande summa (en hovrättsassessor hade 600 riksdaler i årslön) sattes in på Riksgäldskontoret. Från detta belopp betalades en årlig ränta om 5% till kungahuset, övertagen 1818 av adoptivsonen Karl XIV Johan och därefter "ärvd" av hans efterträdare på tronen. Senast utgjorde den 7 500 kr, beräknat på räntan av ett kapital stort 150 000 kr. Till detta kan anmärkas: Sedan 1777 hade silvermyntfoten återinförts och fram till 1788/89 fanns det bara en sorts riksdaler, specien. Den motsvarade efter 1873 års inlösen 4 kr, beloppet 1778/79 skulle alltså, utan några positiva eller negativa åtgärder, alltså då ha utgjort 400 000 kr + den ännu obetydliga inflationen. 1 kr 1873 motsvarar 2004 ungefär 50 kr.

Riksgäldskontorets penningförvaltning tycks därför något bristfällig. Gör man ingenting för att bevara penningvärdet? 400 000 kr år 1873 är ungefär 20 miljoner år 2004. Någon vidare god affär har inte kungahuset gjort och höjningen av apanaget med 7 500 kan väl knappast vara märkbar. En annan underlighet: Hade man låtit pengarna gå över i riksdaler riksgälds, i början av 1800-talet 1/4 av en specie (d.v.s. 1 kr), skulle ett nominellt oförändrat kapital ha utgjort 100 000 kr, inte 150 000. Hur blev det just 150 000? Det är ju bankokursen 1834, d.v.s. 1 riksdaler banko = 1 1/2 riksdaler riksgälds eller (1873) 1 kr 50 öre!

LLt

Sundsta bad- och idrottshus

Årskort av plast, 86x54 mm.

Karlstads Badhus – eller Sundstabadet – använde sig av polletter mellan januari 1979 och augusti 1997. Det förekom fyra, egentligen fem, olika polletter plus två årskort av plast. Ett vitt kort som användes till den något "finare" avdelningen och ett brunt till den "sämre".

Till den s.k. finare avdelning användes pollett nr 2, och till den något sämre avdelningen pollett nr 1. (Se respektive bild.)

Tillvägagångssättet vid in- och utpasseringen var så att man betalade till kassörskan, antingen för ett enkelt skåp för värdesaker eller också ett skåp där man fick plats för sina kläder. Om man var nöjd med det första alternativet fick man pollett nr 1. Det andra alternativet var lite dyrare och då fick man polletten med texten "Sundstabadet m. skåp", pollett nr 2. Polletterna stoppade man sedan i spärren eller passergrinden. På insidan av spärren kom det ut en brun pollett med hål i utan text, nr 3, eller en blank, nr 4. (Se respektive bild.) Nr 3 är lite tjockare för att den inte skulle kunna användas i den "finare" avdelningen.

Väl framme vid omklädningsrummen stoppade man i pollett nr 3 eller

4 i därför avsedda skåp. Sedan var det bara att låsa och ta med sig skåpnyckel. Nyckeln satte man fast runt handleden, eller fotleden, med hjälp av en gummisnodd. Efter avslutat bad fick man tillbaka polletten när man låste upp skåpet. Polletten tog man sedan med sig till spärren och stoppade i den för att komma ut.

Vid något tillfälle tog pollett nr 4 slut. I stället för att köpa flera polletter, som var relativt dyra, visade det sig att personalen / kommunen kunde köpa vanliga brickor, "pollett" nr 5 (se bild), eller s.k. karosserbrickor i järnhandeln till en betydligt billigare kostnad.

De första två åren, 1979-1981, kostade ett besök 8 kronor "med skåp" och 5 kronor utan. Köpte man 10 polletter åt gången kostade det 6 kronor respektive 4 kronor för ett bad.

Hasse Nilsson

Pollett nr 1, 24 mm.

Pollett nr 2, 26 mm.

Pollett nr 3, 24 mm, nr 4, 25 mm.

Pollett nr 5, 25 mm.

Foto: författaren. □

Årstafruns myntsamling

Märtha Helena Reenstierna (1753-1841), eller Årstafrun som hon också kallades, har genom sitt flitiga dagboksskrivande skapat en rik kulturhistorisk källa för eftervärlden att ösa ur. Mellan åren 1793-1839 skrev hon nästan dagligen rapporter om händelser på hemgården Årsta i Brännkyrka socken utanför Stockholm. Hon omtalar även nyheter som hon fått reda på av vänner och grannar rörande såväl stort som smått.

Liksom många av sin samtids bildade personer hade Årstafrun litterära och historiska intressen. Vad som är mindre känt, är att hon även ägde en liten mynt- och medaljsamling. Några utdrag ur hennes dagböcker speglar detta:

– 1795, 23/11 (I:102):

”Af Herr Vestersträle tillväxlade jag mig en öfver carousellen 1777 slagen skådepenning för en plåt” [Medalj till Gustav III:s tornärspele 1777, Hild. 39; ”plåt” = en sedel om 6 daler kopparmynt = 2 daler silvermynt]

– 1796, 22/7 (I:117):

”Jag upptecknade mina Silfver medailler, samt små silfver och koppar penningar. Skurade en del af dem...” [”Skurandet” må väl vara henne förlåtet...]

– 1796, 26/7 (I:117):

”Om morgonen fick jag af min käre man kong Carl den XI:tes Begravnings Medaille och 3 riksdaler till en halsduk, emedan det var idag min namnsdag” [Medalj till Karl XI:s begravning 1697, Hild. 131; hennes ”Käre man” var ryttmästaren Christian Henric von Schnell, som MHR gifte sig med 1775]

– 1813, 19/11 (II:34):

”Jag grälade i papper och läste Carl den XII:tes Historia” [Hennes vackert inbundna exemplar av Jöran Nordbergs Konung Carl den XII:s historia, som innehåller en rad medaljbildningar, finns bevarat på Nordiska Museet]

– 1818, 10/5 (II:168):

”Salanders dräng med bref och en innesluten kröningspenning, sådane som imorgon kastas, kom och förmiddagen hit – Denne penning har Kammar Rådet Holmblad mot cont: förskaffat mig – priset var ej nu utsatt. Konungens tänkespråk var på svenska så lydande: Folkets kärlek

Märtha Helena Reenstiernas sidenplånbok, broderad med hennes initialer. KMK.
Foto: Gabriel Hildebrand.

min belöning” [Kastpenning till Karl XIV Johans kröning 1818, Hild. 25; valören var 1/3 riksdaler]

– 1818 11/5 (II:171):

”Klockan 6 hade man först börjat utkasta kröningspenningarne, dervid som vanligt mycket skrämor vankats, bland hopen” [De ständiga slagsmålen om de utkastade penningarna ledde till att man efter kalabaliken vid 1844 års begravning upphörde med denna sed]

– 1827, 9/3 (III:47):

”Herr Rubenson var här eftermiddagen, han gaf mig en Medaille med vår Konungs bröstbild som var gjuten vid Bergsund” [Medaljong med Karl XIV Johans porträtt, tillverkad vid Bergsunds gjuteri på Södermalm i Stockholm, anlagt 1769]

Den 12/1 1841 avled Märtha Helena Reenstjerna, inte mindre är 87 år och 4 månader gammal. I hennes boppteckning, upprättad en dryg månad senare, återfinner vi hennes lilla mynt- och medaljsamling – förutom de svenska mynten, som troligtvis togs upp bland de kontanta medlen, i den mån de var gångbara.

– 1841, 24/2 (III:406):

”Mynt och medailler
48 st.: större och mindre gamla främmande Silfvermynt – 20 [rdr b.co]
37 st.: större och mindre utländska Silfvermynt – 20 [rdr b.co]
13 st.: större och mindre silfver Medailler – 16:32 [rdr b.co]

6 st.: Silfver Medailler föreställande Christi Pinohistoria – 6:32 [rdr b.co]
2 st.: mindre antique Silfver Medailler – 2:16 [rdr b.co]
Diverse mynt och Medailler af koppar – 1 [rdr b.co]
Diverse mynt tecken – – : 32 [sk b.co]
[Därutöver förtecknades:]
”7 st.: små Guldmynt 2 7/8 Ducat à 4 Rd – 11:24[rdr b.co]”

Bengt Hemmingsson

Källa

Årstadagboken – Journaler från åren 1793-1839, utg. genom S. Erixon, A. Stålhane, S. Wallin. Urval och förklaringar av G. Broman; del I-III (3:e uppl. 1985; ursprungligen utg. 1946-53).

Se även C. Sjöblads artikel i *Svenskt biografiskt lexikon*, ”Reenstjerna, Märtha Helena”. Stockholm 1997. □

Kungl. Myntkabinettet har
fortfarande
fri entré på söndagar
för att öka museets tillgänglighet
för allmänheten.

Mer om museet finns på hemsidan:
<http://www.myntkabinettet.se>

KUNGLIGA MYNTKABINETTET

Sveriges Ekonomiska Museum

Slottsbacken 6, Gamla Stan.

Tel: 08-519 553 04

SNF:s styrelse i Småland

”Hängivna myntsamlare möttes på Möckelsnäs” – så lyder rubriken i *Smålandsposten* 27 mars 2004. Ett helt uppslag ägnades åt Svenska Numismatiska Föreningens styrelsemöte som avhölls den 26 mars på Möckelsnäs herrgård utanför Älmhult – en herrgård där Carl von Linné varit en ofta sedd gäst.

Med ordförande Julius Hagander i spetsen sammanträdde SNF:s styrelse i Småland för att inleda ett försök att kombinera ett vanligt styrelsemöte med föredrag och möten med medlemmar på andra platser i landet. Styrelsemötet avslutades med en fri diskussion om föreningens mål och roll i förhållande till de lokala föreningarna. Det konstaterades att SNF skall koncentrera sig på sådant som man är bra på och har bäst förutsättningar att klara av. SNF som nationell förening bör undvika att arbeta med frågor där de lokala föreningarna fungerar bäst. SNF skall hela tiden ha i minnet det som stadgarna säger, nämligen:

§1a. *Svenska Numismatiska Föreningen är ett vetenskapligt samfund, som har till ändamål att stödja och främja den numismatiska forskningen i Sverige, i första hand genom att utge eller medverka vid utgivandet av vetenskapliga arbeten i ämnet samt anordna föredrag, utställningar och visningar med numismatisk anknytning. Föreningen får även verka på annat sätt för det numismatiska intresset.*

Kort sagt: SNF skall fortsätta att årligen utge åtta nummer av *Svensk Numismatisk Tidskrift* samt när så behövs *Numismatiska Meddelanden* och *Smärre skrifter*. Det skall även vara möjligt att ge ut böcker som inte ingår i någon serie och som har annat format. I enlighet med stadgarna medverkar SNF i utgivandet av *Den svenska mynthistorien* tillsammans med Kungl. Myntkabinettet.

SNF skall fortsätta med att anordna föredrag. Dessa föredrag behöver inte avhållas i föreningens lokaler, som ju har en begränsad yta. Målet är att SNF arrangerar 2-3 välplanerade tillfällen då ett eller flera föredrag hålls, kanske kretsanse kring ett speciellt tema.

Självfallet skall auktionsverksamheten fortsätta med en mindre auktion i samband med årsmötet och en större auktion i november. Det finns även tankar om att pröva nya former för auktionsverksamheten, särskilt när det gäller Sven Svenssons ef-

Möte på Möckelsnäs 2004. Från vänster ses Dan Carlberg, Julius Hagander och Ian Wiséhn. Foto: Rolf Sandström.

terlämnade polletter. Hemsidan skall finnas kvar och helst utvecklas.

SNF har nyligen utgivit Björn Hesses mycket fina och intressanta genomgång av äldre svensk numismatisk litteratur samt en vacker småskrift om Carl Snoilsky, en skald bland böcker och mynt.

På fredagskvällen berättade Julius Hagander om sitt myntsamlande, hur det hela började, valet av samlarområde, myntsamlare som han träffat o.s.v. Allt illustrerat med vackra bilder. Ian Wiséhn berättade om sin väg till numismatiken och KMK samt något om verksamheten på KMK under tidigt 1980-tal.

På lördagen besökte SNF:s styrelse Huseby herrgård. Denna bruksegendom i Alvesta kommun med herrgård från 1844 har en mycket rik och spännande historia att berätta för besökare. Verksamheten grundades på den småländska myrmalmen. En välkänd produkt var de reliefdekorerade gjutjärnsplattorna som användes till biläggargagnar. I slutet av 1950-talet figurerade Huseby i en stor rättsaffär, *Husebyaffären*, då ägarinnan fröken Florence Stephens omyndigförklarades (hon blev åter myndig vid 90 års ålder). Sedan 1982 förvaltas egendomen av AssiDomän, som gjort bruket till museum. I herrgården finns numismatisk anknytning både här och där. George Stephens (1813-1895), som köpte Huseby 1867, hade intresse för numismatik. På en vägg hänger en inramad insida från en sidenplånbok. Motivet är en sedel från början av 1800-talet. I montrar ligger och hänger medaljer och där finns även de vackra papperspolletterna från Huseby tillsammans med Stephens brev där han talar om dessa. Mer om polletterna kan man läsa i Gunnar Sundbergs trevliga artikel ”Mjolk- och ostpol-

letter på Huseby för 100 år sedan”, se *SNT* 1991:9-10.

Till sist måste man nämna och tacka SNF:s vice ordförande, Dan Carlberg, som anordnat styrelsemötet i Småland. Han ordnade allt på bästa sätt och med stor omsorg. Ett särskilt tack riktas också till Jan Olof Björk, som initierat mötet i Småland.

IW

Debatt

Kom och köp konserverad gröt ...

Fick nyligen i brevlådan ett erbjudande från firman Myntverket Moneta (ej att förväxla med företaget som präglar våra mynt; hur många av allmänheten förstår att detta inte samma företag?!).

I detta kuvert – inte helt olik ett av otaliga myndighetsbrev – erbjuds jag inte att *köpa*, men att *ansöka* via en särskild ansökningsblankett (vilket onekligen ger en myndighetsprägel) och anmäla mitt intresse för att få köpa ”Sveriges första enkrona i silver” vilket är ett ”100 år gammalt originalmynt” i kvalitet ”cirkulerad” (vad betyder ”cirkulerad” – 1? eller 01?). Vidare läser jag ”som Du förstår är antalet tillgängliga originalmynt begränsat”. På grund av detta är antalet tillgängliga mynt begränsat till ett per hushåll. Sic. Som många av SNT:s läsare vet är marknadsvärdet på normalslitna Oscar-enkronor något mer än silvervärdet för vanliga årgångar, så priset 50 kr är rejält i överkant.

Min stilla undran är: finns det ett mer effektivt sätt att döda intresset för seriöst myntintresse än att lura på vanligt folk slitna Oscar-enkronor till överpris? Är inte detta ett fall för Sverker Olofsson?

Martin Wettmark

Myntfynds- omnämmanden i Hallenberg 1804

I år är det tvåhundra år sedan Jonas Hallenbergs *Berättelse om Svenska Kongliga Mynt-Cabinetet, med Beskrifning öfver de i detsamma befintliga Guld-Mynt, Samt åtskilliga af de öfriga Sällsyntare Penningar* utkom. Den trycktes i Stockholm hos Anders J. Nordström år 1804.

Jonas Hallenberg var född i Hallaryds socken i Småland år 1748 och dog i Stockholm 1834. Han blev år 1803 Vitterhetsakademiens sekreterare och riksantikvarie (till 1819) efter Georg Frans Tihleman. Denne hade förskingrat akademiens medel och efterlämnat ett minst sagt vanskött myntkabinett. Med bistånd av bl.a. greve Axel von Fersen d.y. tog Hallenberg itu med inventeringen av Kungl. Myntkabinetts samlingar, vilket bl.a. resulterade i ovan nämnda katalog och som utgavs endast ett år efter hans tillsättning.

Enligt Hallenbergs egen utsago befann sig samlingen ”i ett förvirradt och skingradt tillstånd”; mynt och medaljer låg blandade om varandra, i kringströdda lådor eller lösa på bordet. Dessutom förvarades föremålen i så fuktig och osund luft att många blivit ärgade, och hela samlingen måste flyttas till det rum i vilket handskrifter och arkitekturritningar då förvarades.

Hallenbergs stora intresse var numismatik, främst arabiska mynt, i vilket ämne han skrev sin avhandling (*Ex occasione nummi cufici, de nominis dei Gud, in Suio-Gothica cognatisque linguis origine, disquisitione historica et philologica*. Stockholm, J. A. Carlbohm, 1796). Han ägde också en egen myntsamling, som så småningom kom till Uppsala universitets myntkabinett, där den dock inte förvaras sammanhållen.

Hallenberg beskrev inte bara innehåll i det ”Svenska Kongliga Mynt-Cabinetets” samling i sin katalog. I den mån det efter Tihleman fanns kvar uppgifter om fyndplatser så angav han också dem. Hurvida han gjorde detta samvetsgrant eller endast tog med det som han fann intressant kan vi inte veta, men alla i katalogen angivna myntfynd presenteras nedan, sammanställda landskapsvis. Vad man lägger märke till är att det enbart är de som då var senare tids myntfynd som antecknades (1774-1790). Var förvarades de

myntfynd som inte inventerades 1803? I Vitterhetsakademiens biblioteks interfolierade exemplar av boken finns också en del handskrivna anteckningar om bl.a. inventarie-nummer, vilka också anges nedan.

I en accessionsbok förd 1804-1819 av Hallenberg beskrivs de myntfynd som inkommit under hans tid som riksantikvarie och ansvarig för myntsamlingen. Dessa har publicerats i NNUM 2002:1-2 av Ian Wiséhn.

DALARNA

1. Nr 14 (sid. 10)¹

Antal: silver 35 ex

”Små Angelska och Tyska penningar, fundna i Dalarna år 1788.”

Senare anteckning: *Jfr Hildebr. Inv.nr 374. M.*

SMÅLAND

2. Nr 17 (sid. 10)²

Antal: silver 19 ex

”Små otydliga Mynt i ett pappersomslag med påskrift: *fundna 1774 under Wexiö Domkyrka.*”

STOCKHOLM

3. Nr 10 (sid. 10)³

Antal: silver 100 ex

”Små Ryska Denningar.”

Senare anteckning: (*funna 1785*). *Jfr Hildebr. Inv.nr 374. D.*

SÖDERMANLAND

4. Utan nr (sid. 255)⁴

Antal: silver 23 ex

”Åtskilliga små Penningar, fundne på Skedingö.”

UPPLAND

5. Nr 25 D (sid. 12)⁵

Antal: silver 41 ex

”K. Albrechts Mynt fundna vid Östhammar år 1789.”

Senare anteckning: *Albrechts mynt sorterades 1852. (Alla Albrechts örtugar.)*

6A. Nr 25 C (sid. 12)⁶

Antal: silver 91 ex

”Anglosaxiskt och annat smått Mynt funnet vid Wennarn 1790.”

6B. Nr 30 (sid. 13)⁶

Antal: silver 265 ex

”Små Tyska och Engelska penningar för medeltiden, i ett pappers omslag med påskrift: *Dupletter af Wennarns-fyndet.*”

6C. Nr 33 (sid. 13)⁶

Antal: silver 759 ex

”Mäst Angelskt småmynt, funnet vid Wennarn.”

VÄSTERGÖTLAND

7. Nr 24 e (sid. 11)⁷

Antal: silver 11 ex

”Små otydliga penningar i ett litet pappers omslag med påskrift: *fundna i Bergs Kyrkmur i Wästergöthland år 1774.*”

Senare anteckning: *Jfr Hildebr. Inv.nr 374. B.*

ÖLAND

8. Nr 16 (sid. 10)⁸

Antal: silver 138 ex, koppar 2 ex

”Anglosaxiska och andra små Penningar fundna på Öland; insvepte i ett pappers omslag.”

9. Nr 20 (sid. 10)⁹

Antal: silver 14 ex

”Små Tyska och Engelska penningar i ett pappers omslag, fundna på Öland, skänkta af Kammarrådet af Botin.”

Senare anteckning: (*Se Ar. Prot. 3/4-87.*) *Jfr Hildebr. inv.nr 374. F.*

10. Nr 32 (sid. 13)¹⁰

Antal: silver 20 ex

”Små penningar, större delen gamla Engelska fundna på Öland 1779.”

11. Nr 25 A (sid. 12)¹¹

Antal: guld 39 ex

”Häraf äro 29 på Öland år 1786 fundna gamla Tyska Goldgulden, samt 10 nya från samma ort tillköpta 1792.”

Senare anteckning: *Jfr Hildebr. Inv.nr 374. E.*

ÖSTERGÖTLAND

12A. Nr 23 (sid. 11)¹²

Antal: silver 267 ex

”Åtskilligt smått obetydligt Mynt, i små pappers omslag med särskildte påskrifter. Häribland äro några förnötta Romerska, åtskilliga Engelska, Tyska och Danska, hörande till Medeltiden, och en del af dessa hafva blifvit fundna vid Styra i Östergötland år 1786, samt skänkta till Cabinetet af H. K. H. Hårtigen af Östergötland [Fredrik Adolf].”

Senare anteckning: (*Fr. Ar. Prot. 3/4-87.*) *Jfr Hildebrand Inv.nr 374. C. De Romerska uttogos af Hildebrand och fördelades på sina ställen. De återstående 139 mynten ligga quar i ett konvolut.*

12B. Nr 26 (sid. 12)¹²

Antal: –

”Åtskilliga små Bracteater, hvilka med fina särskildte pappers omslag väga 17 lod.”

Senare anteckning: *Sorterades 1863. Af Styra Fyndet 1786.*

12C. Nr 27 (sid. 12)¹²

Antal: –

”Ett pappers omslag med dylika Bracteater väger 50 lod.”

Senare anteckning: *Sorterades 1863. Af Styra Fyndet 1786.*

12D. Nr 29 (sid. 13)¹²

Antal: silver 6 ex

”Gustaf 1:s Mynt, samt dessutom en mängd Bracteater, som tillika med sina pappers omslag väga 4 lod. Desse äro fundna vid Styra i Östergötland år 1786.”

Senare anteckning: *Prot. 3/4-87. Sorterades 1863. Af Styra Fyndet 1786. Jfr Hildebr. Inv.nr 374. C.*

FINLAND

13. Nr 25 B (sid. 12)

Antal: silver 12 ex

”Gustaf 1:s och Erik 14:s Mynt fundna vid Wiborg 1787.”

Senare anteckning: *Jfr Hildebr. Inv.nr 374. G.*

14. Nr 28 (sid. 12)¹³

Antal: silver 120 ex
"Åtskilligt smått Mynt funnet i Finland 1787".

Monica Golabiewski Lannby

Litteratur

CNS = *Corpus Nummorum Saeculorum IX-XI qui in Suecia reperti sunt*. 16. Dalarna 1. Falun – Rättvik. Lund 1979.

Hatz, G.: *Handel und Verkehr zwischen dem deutschen Reich und Schweden in der späten Wikingerzeit. Die deutschen Münzen des 10. und 11. Jahrhunderts in Schweden*. KVHAA. 1974.

Kvastad, K.: *Dolt i kabinett. Lovisa Ulrikas mynt- och medaljskåp från Drottningholm*. Stockholm 2004.

Nathorst-Böös, E., Wiséhn, I.: Numismatiska forskare och myntsamlare i Sverige fram till 1830-talet. *Numismatiska Meddelanden XXXVI*. Uppsala 1987.

Odelberg, M.: *Rikets antikvarier*. Stockholm 1982.

Schück, H.: *Kgl. Vitterhets Historie och antikvitets Akademien. Dess förhistoria och historia V*. Stockholm 1936.

Talvio, T.: *Coins and coin finds in Finland AD 800-1200*. Finska fornminnesföreningen ISKOS 12. Vammala 2002.

Wiséhn, I.: *Jonas Hallenbergs accessionsbok för Kungl. Myntkabinettet 1804-1819. NNUM 2002:1-2 s. 12-19.*

Noter

¹ [Mora socken, Utmeland] SML 3:103; CNS 16.1.9; Hatz 1974, 269.

² Handskriven anteckning i KMK:s topografiska kortkatalog: *Summa 26 st. 12 tyska brakteater, 1100-1200-tal, 2 tvåsidiga tyska?, 8 Erik av Pommern örtugar, Stockholm, 3 Erik av Pommern örtugar, Lund, 1 Henrik av England (Se Engeströms samling C. IX. 1. 16. [KBJ])* Inv.nr 374. A.

³ [Funna vid rivning av Gamla Mynthuset 1784] Wiséhn, I.: *Den ryska myntskatten från Mynthuset*. SNT 1994:6 s. 158; Golabiewski Lannby, M. & Wiséhn, I.: *Märkliga myntfynd från Stockholm*, s. 12-13. 2003.

⁴ Platsen torde vara Skedinge på Tosterön i Strängnäs landsförsamling. 24 silvermynt uppvisades för akademien vid sammanträdet den 22 april 1800. De hade blivit funna "tillika med många andra". De uppvisade mynten var "20 tyska, 1 ungerskt och 3 angelsachsiska (Ethelred)". Uppgift från Inga-Britt Rosén Epel, ATA. I KMK:s topografiska kortkatalog står om detta fynd: "Tyskland: 20, Ungern k. Andreas (1047-61): 1, Anglosachsiska Ethelred (978-1016): 3. Summa 24 st. Inlöstes ej." Liljegren 1830 nr 312; Hatz 1974, 406.

⁵ [Gammelbyn] Liljegren 1830 nr 262; SML 4:833. Inv.nr 113.

⁶ 6A-6C. [Sankt Olofs socken] Liljegren 1830 nr 267; SML 4:396. Utan inv.nr. Hatz 1974, 330.

⁷ [Bergs socken] Ur KMK:s topografiska kortkatalog: "Mynt mycket små av silver med krona på ena sid. ett lejon åt höger på andra: 11." "Med.-gr. XVIII (typ 1 och 2): 14 st." Liljegren 1830 nr 211; Thordeman nr 55.

⁸ 8. Jfr not 9 och 10.

⁹ 9. [Alböke socken] Inv.nr 374. F, i vilket anges att fyndet "anträffades i januari månad 1761 å Hagelunda bys ägor... Gäva av kammarrådet Anders af Botin år 1787". Ur KMK:s topografiska kortkatalog: "Summa 22 silvermynt f. i jorden å s.k. Penningeldelen." Hatz 1974, 393.

¹⁰ 10. [Klinta by, Köpings socken] Liljegren 1830 nr 224. Hatz 1974, 427. Inv.nr 84, men se även inv.nr 55 angående arabiska mynt funna 1775. Schück 1936, s. 535-537.

¹¹ 11. [Norra Möckleby socken, kyrkogården] Engeström, J. von: *Historiska Anmärkningar vid ett fynd af Utländskt Guldmynt träffat på Öland*. KVHAA Handlingar, 2. 1791; Liljegren 1830 nr 254 och 257; Westermarck, U.: *Ett öländskt guldmyntfynd från 1786, beskrivet av Jacob von Engeström*. NNUM 1987:7; Golabiewski Lannby, M.: *Gammalt guld i Kungl. Myntkabinettet*, s. 71-75. 1998.

¹² 12A-12D. [Brunnsgården] Engeström, J. von: *Numismatiska anteckningar; Thordeman, B. & Rasmusson, N. L.: Jacob von Engeströms beskrivning av Styräfyndet*. NNÄ 1936; SML 1:109. Inv.nr 374. C., under vilket anges 5 314 ex.

¹³ 14. [Pelkene] Liljegren 1830 nr 259. I inventariet (utan inv.nr) finns följande uppgift tillagd mellan år 1786-1787, som kan röra detta fynd: "sf. Petkäre s:n. Tavastland. 104 mynt + bitar av silver." Enligt Talvio (2002 nr 137) påträffades minst 180 mynt år 1786 men tillfördes Myntkabinettet 1787. □

LUNDS MYNTHANDEL

KÖPER och SÄLJER
BYTER och VÄRDERAR

MYNT och SEDLAR
TILLBEHÖR och LITTERATUR

GRATIS LAGERLISTA
(uppgesamlarområde)

Klostergatan 5, 222 22 LUND
Tel och fax 046-14 43 69
e-post: siv-gunnar@swipnet.se

"Plåtmynt" tillverkade i Gnosjö

Det finns många orsaker till att folk försöker göra egna pengar. En del vill få fram falska sedlar och mynt som kan passera som äkta i handeln. Andra försöker göra falska mynt som lurar myntintresserade personer. Sedan finns det människor som kopierar gamla mynt för att det är utmanande och för att "mynten" skall kunna användas i ofarliga syften.

En sådan person var Oscar Nilsson i Gnosjö. Han började tidigt att gjuta egna plåtmynt. "Jag har hållit på med detta sedan 1951" berättade han för en journalist från Västmanlands Folkblad 5 september 1957. "Jag gjorde mynten för skojs skull i början, men när sedan folk började intressera sig för slantarna var det lika gott att fortsätta. Främst är det skolor och hembygdsföreningar som vill ha dem som åskådningsmaterial men det händer ibland att även privata samlare köper. Inte vet jag vad de skall ha dem till – för samlare är de ju helt värdelösa – men kanske går det att dupera en och annan. Jag vet att mynthandlare inte är så glada över dessa avgjutningar, många har kommit till dem i tron att mynten varit äkta, men det är ju så lätt att konstatera oäktheten. Nyheten har spritt sig till USA och jag har faktiskt fått brev därifrån från lugade spekulanter, så jag skickar över en sändning då och då ... Än så länge gör jag endast kopparmynt. De riktiga mynten började präglas på drottning Kristinas tid och gjordes då så stora att de skulle motsvara silvrets realvärde. Numera är de mycket svåra att få tag på och omöjliga att inköpa som åskådningsmaterial. Tidigare har någon försökt sig på att göra avgjutningar, men de gjordes endast i bly."

Oscar Nilsson samlade också på mynt. I ett specialinrett skåp låg mynt från hela världen samlade, tunna medeltidsmynt från Sverige och utlandet, vasakungarnas silverklippningar och mycket annat. "Jag har koncentrerat mig på att samla fullständiga årtalsserier och har lyckats få ihop flera kompletta årgångar." Oscar Nilsson konstaterade att han hade svårt att sluta samla. "Har man en gång börjat samla är det svårt att sluta", suckade han. "Förut samlade jag på frimärken, men nu har jag specialiserat mig på mynt och vapen samt – rökipor."

IW

Nytt om böcker – recensioner

Nordisk historia ur L. F. Rääfs bibliotek. 1-2 (Centralantikariatets kataloger nr 40 & 42, Stockholm 2003), totalt 518 nr.

Ur Ydrekingens bibliotek. Utvalda böcker ur kammarjunkare Leonhard Fredrik Rääfs efterlämnade boksamling på Forsnäs, A-K & L-Ö (Mats Rehnströms kataloger nr 45 & 46, Stockholm 2003), totalt 600 nr.

FÖR VARJE PERSON som sysslar med att köpa, sälja eller auktionera kulturföremål av olika slag är det väl något av en dröm att få upptäcka en sedan lång tid orörd samling, en "tidskapsel" som varit opåverkad av kläfsingriga arvtagare, eller andra förstörande och skingrande faktorer. När nu Leonhard Fredrik Rääfs (1786-1872) böcker kommit ut på marknaden, så kan vi tala om en sådan sällsynt händelse. Rääf köpte sina första böcker för tvåhundra år sedan och de sista nära sjuttio år senare. De ger en god uppfattning om hur en bildad och kulturintresserad persons bibliotek gestaltade sig under 1800-talets första hälft.

Till Rääfs intresseområden hörde även under en period numismatiken. I ett brev till Bror Emil Hildebrand, skrivet den 16/5 1838, erbjuder Rääf nämligen denne att för KMK:s räkning överta återstoden av myntsamlingen: "Under min första ifver för samlingar, utsträckt jag den äfven till numismatiken. Lyckligtvis för min kassa, bortsnålades snart det bästa jag sammanbragt, af andra, och den lumpna återstoden har icke kunnat reta till fortsättning. På densamma bifogar jag en uppsats, med afsigt att erbjuda kgl. Kabinettet urvälja hvad som behagas, och under förmodan att det mest vanliga ofast saknas uti de största samlingar." (A. Ahnfelt: *L. F. Rääf af Småland och hans litterära umgängeskrets*, 1879, s. 351).

Även för den numismatiskt intresserade boksamlaren finns det med andra ord anledning att följa utbudet av Rääfs bibliotek med intresse. Det visar sig att av de drygt 1.100 titlar som de ovannämnda katalogerna innehåller, så är åtminstone ett femtiotal rent numismatiska verk eller sådana som innehåller betydande numismatiska avsnitt. Då Björn-Otto Hesses nyutkomna bibliografi väl kommer att stimulera intresset även för de mera "obskyrta" numismatiska utgåvorna – d.v.s. historiska och andra verk med större eller mindre anknytning till ämnet – har det lönat sig för den intresserade att närmare granska de Rääfska katalogerna.

Mats Petersson, Centralantikariatets innehavare, och Mats Rehnström (båda verksamma i Stockholm) samt deras medarbetare har också satt en ny standard för katalogiseringen av antikvariska böcker i Sverige i och med bearbetningen av

Leonhard Fredrik Rääf

Rääfs bibliotek. Objekten är omsorgsfullt beskrivna och kollationerade; även skicket beskrivs utförligt utan skönmålningar. I omfattande kommentarer placeras författarna och deras verk in i sitt lärdomshistoriska sammanhang. Resultatet är en serie kataloger med ett läs- och referensvärde utöver det vanliga.

Leonhard Fredrik Rääf, "Ydredrotten" på Forsnäs i Östergötland, var en ultra-konservativ riksdagsman som därutöver var verksam som historiker och samlare. Han gjorde bl.a. betydande insatser som medarbetare vid utgivningen av *Svenskt diplomatarium* och *Svenska fornsånger*. Det numismatiska inslaget i hans boksamling är nog ett ganska typiskt exempel på hur dåtidens lärda personers intressen spände över vida fält. Detta framgår även av sammansättningen i övrigt av Mats Rehnströms kataloger, vilka i princip innehåller allt utom nordisk historia, som ju fallit på Centralantikariatets lott att ta hand om. (En del böcker ur Rääfs bibliotek i andra ämnen återfinnes dock i Centralantikariatets kataloger nr 41 och 43. Vidare har en specialkatalog över Rääfs svenska topografiska litteratur utlovats från Mats Rehnströms sida under innevarande år.)

Efter vilka principer som den numismatiska litteraturen delats upp dem emellan är inte alldeles klart. Sålunda återfinnes Berchs myntbeskrivning från 1773 hos Rehnström (MR nr 50), medan Centralantikariatet tagit hand om såväl "Le-

vernesbeskrivningarna" som Berchs verk över namnkunniga herrars och fruars skåpdepningar (CA nr 39-40). "Levernesbeskrivningarna" utgörs för övrigt av något så ovanligt som en komplett och uniformt inbunden svit, härstammande ur storsamlaren D. G. Neschers bibliotek. Bland ovanligheterna kan också nämnas Thunius avhandling om de runda kopparmynten (MR nr 241) och Keders beskrivning över den Brenner/Graingerska myntsamlingen (MR nr 277).

Till kategorin verk med numismatisk anknytning kan exempelvis räknas Hans Forssells sällsynta akademiska avhandling från 1866 (CA nr 140) samt den av Nils Hufvudsson Dal utförda översättningen av Loccenius *Antiquitatum Sveo-Gothicarum*, ingående i hans rara *Swenske och göthiske gamle handlingar*, som utkom 1728 (CA nr 447). Även Christian Nettelblads mycket sällsynta *Schwedische Bibliothec*, utkommen i fem delar 1728-1736, innehåller intressanta numismatiska inslag; i detta fall tre postuma uppsatser av Elias Brenner (CA nr 301). I övrigt finns mycket för numismatikern att botanisera bland i form av akademiska avhandlingar m.m. Studiet av Rehnströms kataloger underlättas därvidlag tack vare det utförliga sak- och personregistret till varje del.

*

Avslutningsvis skall en liten numismatisk anekdot om Rääf återges, som kanske säger något om hans personlighet. I myntsamlaren Adolf Lorentz Anderssons minnesanteckningar (i ATA i Stockholm) berättas om hur handlanden Carl Fredrik Lundberg i Göteborg satt sig före att hopsamla de provmynt som präglats i samband med 1840- och 1850-talens diskussioner om myntväsendet. Andersson ville minnas att det bl.a. rörde sig om "profmynten gällande i cent". Genom Kungl. Myntet eller på annat sätt fick Lundberg reda på att de endast utdelats till vissa medlemmar av riksdagen, företrädesvis dem som ingick i bankoutskottet. Under sina efterforskningar erfor han att den ene medlemmen efter den andre alltid så, så att det nu endast återstod en i livet, nämligen kammarjunkare Rääf på Ydre i Östergötland. Andersson skriver:

Lundberg reste den långa vägen till honom, framställde sitt ärende och förmodan, att mynten funnos hos Kammarjunkaren och anhöll vördsamt att få köpa mynten i fall de funnos. Mynten påträffades verkligen, men de voro icke till salu. Lundberg kände sig mycket besviken; han blef dock angenämt öfverraskad när Kammarjunkaren sade: "Mynten säljer jag icke, men vill herrn taga emot dem som gåfva, då herrn gjort sig besvär med att resa hit, så var så god".

Bengt Hemmingsson

Richard Kjellgren: Myntfynd från Bohuslän. Sveriges Mynthistoria, Landskapsinventeringen 11. Kungl. Myntkabinetten, Stockholm, 2004. ISBN 91-89256-18-2.

LANDSKAPSPINVENTERINGEN har nu efter Halland (SML 10) förra året kommit fram till myntfynden i Bohuslän, som SML 11 är ägnad åt. Därmed har inventeringen börjat på en imponerande täckning av Sveriges landskap, och de luckor som fortfarande finns kvar har blivit allt färre och mer isolerade från varandra. Kvar att avhandla är Gästrikland och Hälsingland, Södermanland, Västmanland, Västergötland, Småland, Öland och Skåne. Gotland, vidare, är ett jättestycke i sig. Stockholm och Göteborg kommer även enligt föreliggande planer att ägnas separata volymer. Av dessa planerade volymer är de om Västmanland och Västergötland under slutförande och en av tre planerade volymer om Skåne kölräddat.

I SML 11 har designen som genomgick ett lyft redan i SML 10 förfinats ytterligare. Detta beror på att nu för första gången Kungl. Myntkabinetten självt står för layouten av publikationen. Richard Kjellgren har alltså stått för hela formgivningen, en uppgift han skött med den äran. Detta innebär att den skarpögd och iaktta några subtila layoutändringar, införda i syfte att öka läsbarheten. Till exempel rör det sig om att rubriker har ändrat storlek och form. Vidare har avsnittet "Sånger, tradition och kuriosas" fått något flera förtydligande underrubriker. I avsnittet "Mynträkning, mått och vikt" finns nu Sveriges mynträkning uppställd i en separat tabell. Områden där inga kända fynd finns och som tidigare lämnades helt utan text har nu försetts med den förtydligande kommentaren "inga fynd kända". Några detaljer i litteraturförteckningen har även ändrats.

Myntfynden i Bohuslän uppgår till drygt 15.600 mynt, fördelat på 202 poster. Dessa innehåller ansenliga mängder norska mynt. Därför finns förutom de svenska och danska regentlängderna även en norsk regentlängd, vilket är mycket förnuftigt. Men varför finns varken något norskt eller danskt mynträkningssystem? Detta har efterlysts även förr i Landskapsinventeringens volymer och är inte mindre påkallat nu.

Anmärkningsvärt är att fynden från Bohuslän storslagsmässigt är extremt ojämnt fördelade. Sålunda härrör över 7.000 av mynten från ett och samma fynd, ett fynd från Höno Västergård av svenska mynt från åren 1711-1771 (SML 11:193). I någon mån gäller detta även myntfynden från Halland, men fenomenet är ännu mer påtagligt i Bohuslän.

Anmärkningsvärt är även att det rör sig om en överväldigande majoritet mynt från nyare tid; delvis på grund av sagda fynd från Höno Västergård. Myntfynden från nyare tid har också en helt annan spridning. Endast drygt 2.200 mynt är medeltida. Av dessa härrör cirka 1.477

från ett fynd från Kastellegården (SML 11:181) och 277 från fyndet av danska och norska mynt från Hornö (SML 11:142). Från vikingatid finns endast fler än 46 mynt, varav över 26 kalifatmynt från ett och samma fynd. Från järnålder, slutligen, finns blott fyra romerska mynt. Det rör sig om två fynd av denarer (SML 11:152, SML 11:162) och två fynd av sestertier (SML 11:38, SML 11:158). Av dessa har de två senare inte inlösts, vilket är beklagligt – hade de blivit det hade de måhända kunnat belysa ytterligare frågan rörande i vilken mån fynd av romerska bronsmynt i Sverige är primära eller sekundära fynd (Westermarck och Wiséhn 1983, Romerska bronsmynt funna i Sverige. 1., NNUM 1983:8, s. 162-170 och Westermarck och Wiséhn 1984, Romerska bronsmynt funna i Sverige. 2., NNUM 1984:8, s. 148-152).

Att det är så få mynt från vikingatid medför att man inte har behövt den omfattande referensapparatur för vikingatida mynt som användes i SML 10. I övrigt är referensprinciperna de samma som i SML 10.

Övervikten av mynt från nyare tid kan tyckas skenbar – räknar man bort fyndet från Höno Västergård så är balansen genast jämnare. Men räknar man bort även det största fyndet av medeltida mynt från Kastellegården är övervikten ännu mer dramatisk: drygt 6.300 mynt från nyare tid mot knappt 800 medeltida mynt. Vad kan denna fördelning bero på? Och varför är fynden av vikingatida mynt närmast obefintliga, när de i närliggande landskap som Halland är betydligt vanligare? Detta är en spännande fråga som denna publikation öppnar nya möjligheter för forskningen att närma sig. Richard Kjellgren har sålunda gjort ett mycket förtjänstfullt arbete med myntfynden från Bohuslän och SML 11 utgör därför ett välkommet tillskott i samlingen.

Ragnar Hedlund

Skrift om felpräglade romerska bronsmynt

DEN AMERIKANSKE samlaren Dennis O'Reilly utgav förra året en liten trevlig skrift med titeln *Misstruck Roman Empire Bronze Coins*. Denna skrift är egentligen en illustrerad beskrivning över hans egen samling av mynt från denna tid med diverse avvikelser.

Ca ethundra mynt är avbildade i färg på tjockt papper, bundet i ringpärm. Som en inbiten felpräglingsentusiast tycker jag det är bra att även denna tidsperiods myntavvikelser täcks in. Många kejsare liksom olika typer av fel är beskrivna. Här finns kraftigt snedpräglade, dubbelpräglade och incusepräglade mynt, fint illustrerade.

Skriften kostar 20 USD (med flygporto) och kan beställas från Ancient Coins and Antiquities. Adress: 205 De Anza Blvd # 119 San Mateo, Ca 944002, USA. Hemsida: <http://www.ancient-coins.com/>

Martin Wetmark

Föreningar

Stockholms Myntklubb

sammanträder

15 september 2004

Obs! Ny adress:

Nybohovsgränd 17, Liljeholmen

Information:

Jackie Hansén, ordf. 08-19 88 50.

Besök vår hemsida:

<http://hem.passagen.se/stockholms.myntklubb>

Program för Göteborgs Numismatiska Förenings medaljcirkel

Lokal: GNf:s klubblokal, Jungmansgatan 57. Måndagsträff en gång per månad. Start 18:30.

2004

Tisdag 14 september

Karl Axel Olsson: *Lundabyggnader och Matteo di Pastis Malatesta-medalj*.

Visa gärna egna medaljer under kaffepausen. Ev. Bengt Holmén: *Några svenska politiker från de tre senaste århundradena*.

4 oktober

Birgit Hahne Eriksson: *P-G Thelanders medaljer*. Fruktfest. Ernst Nordin: *Fritt ur hjärtat*.

1 november

Mynthandlare Paul Levin: *Äldre svenska medaljer*.

Är Du intresserad av polletter?

Den s.k. pollettergruppen, där flertalet också är medlemmar i Svenska Numismatiska Föreningen, kommer i höst att avhålla en skriftlig polletterauktion.

Vill du vara med i pollettergrupps-gänget, skicka snarast endast en 20-kronorssedel till Anders Stam, Bjugg Görans väg 1, 784 56 Borlänge, så får du delta i höstens auktion. Har Du frågor angående auktionen, kontakta Hans Rabenius, Starvägen 5, 192 34 Mora. Tel.: 0250-137 10 (kvällstid).

Vi är idag drygt fyrtio medlemmar. Förhoppningsvis är det flera som vill vara med i polletternas spännande och delvis utforskade värld.

Olympisk final

Bilden bredvid föreställer den italienske diskusbjässen Consolini, vilken i den olympiska hetten kastat av sig alla besvärande klädesplagg och fläktar sig med en olivkvist, medan han koncentrerat betraktar diskusen omedelbart före utkastet.

Detta inte sagt för att söka överglänsa vår blågula TV-låda, där den klassiska olympiska grenens talekonst på ett lysande sätt återuppstod i kombination med simkonst, i sin stramt lakoniska form i sig förenande en Aristoteles logik, en Demosthenes teknik samt en Solons vishet och iakttagelseskärpa.

Bilden gällde ju för övrigt fri idrott.

Olympisk är den i så måtto att olympiadernas ursprung var en enda stor offerfest till Zeus åra. Skärper vi oss ser vi strax att det är flodguden Selinos som frambar ett offer i en offerskål åt kollegan Asklepios, läkekunstens gud, åt vilken, förutom ormen, även tuppen var ett helgat djur och kanske kan urskiljas på altaret nere till vänster.

Kvisten använde Selinos för besträngning med det heliga reningsvattnet, och till höger ses ett bladbestånd av släktet Selinum, symbolen för och uppkallat efter staden Selinus, nu det sicilianska Selinunte, om vars doriska storhetstid endast ruiner bär vittne, bland dem den mäktiga akropolen på en kulle vid havet.

Myntet är en tetradrakma präglad omkring år 410 f.Kr., och det får kanske utgöra olympisk final för vårt vidkommande, sedan vi slutspurtat med ytterligare några glimtar från den antika myntvärldens storhetstid.

Bland Solons – den nämnde statsmannen, tänkaren och diktaren – mångtaliga bedrifter var även att bli historiens förste myntdevalverare, då han nedsatte den gamla eginetiska talenten med mer än en fjärdedel av dess silvervärde, varigenom bl.a. 27% av alla skulder efterskänktes. Kritik mot denna revolt saknades inte, helst som sluga huvuden, då som alltid i dylika fall, förstått att begagna den mer till egen fördel än till samfällid nytta.

Men då det erfors att Solon själv förlorat stora summor – uppgifterna varierar mellan fem och femton talenter: en ny, eubeisk talent – så tystnade de klagande ljuden.

Vi vet också, att vad vi i vår tid upplever som de stora fluktuationerna i valutahänseende, de mest påtagliga ingredienserna i det ekonomiska skeendet, på intet sätt är något

Selinus, ca 467-413 f.Kr. Tetradrachm. Frånsidan. Diam. 26 mm, vikt 16,57 g. SNG nr 493.

Foto: Gabriel Hildebrand.

nytt under (hm!) Solon, utan så gammalt som valutan existerat – med ”inflation” och allt.

Redan något århundrade efter den nämndes hädangång kostade en skäppa korn (55 liter) två drakmer, en ökning med 100%, och i fråga om kreatur var det inte sju, utan tio å tolv gånger värre, beroende dels på att ingen import att tala om kunde komma i fråga, dels på att befolkningstillväxten tvang tillbaka kreatursaveln till förmån för åkerbruket.

Omkring år 600 f.Kr. kostade ett får en drakma i Aten. Dyrare blev det som sagt. Myntspalten vill härmed citera dramaturgen Antiphanes (408-334 f.Kr.), som efter att ha beklagat sig över fiskmånglarnas pris på ål – aktuellt så här inför ”ålamörkret” – ger följande dialog angående röding:

- Vad kostar dessa tvenne rödingar?
- Tio oboler.
- Det var dyrt. Vill du inte ta åtta?
- Jo, om du köper den ena!

”Är detta icke bittrare än galla”, klagar Antiphanes och tillägger, att det är mycket lättare att komma till rätta med strategerna än med de fördömda fiskmånglarna på torget i Aten.

NUMISMATICUS.

/ Gösta Pålsson

SELINS MYNTHANDEL AB

Mynt sedlar medaljer
ordnar nålmärken

Öppetider
Vardagar 10.00 – 18.00
Lördagar 10.00 – 14.00
Regeringsgatan 6
111 53 Stockholm
Tel. 08-411 50 81
Fax. 08-411 52 23

Numismaticus igen

I SNT 2002:3 har jag tidigare berättat om signaturen NUMISMATICUS. Utifrån dagsaktuella händelser, eller annat som han lät sig inspireras av, skrev han i Stockholms-Tidningens ”Myntspalten” åren 1957-1960. Han uttryckte sig på ett kåserande men initierat sätt och använde de mest skilda ämnen inom numismatiken, vari han var mycket kunnig.

Gösta Pålsson var hans riktiga namn. Han föddes 1907 i Örkelljunga och avled 1981 i Bromma. Från 1943 arbetade han på Stockholms-Tidningen och använde från samma år denna signatur.

År 1960 hölls de Olympiska sommarspelen i Rom, och det var dessa som inspirerade honom till vidstående numismatiska tankar i Stockholms-Tidningen den 14 september 1960. Som illustration använde han ett grekiskt mynt från Selinus. Men här har vi avbildat ett exemplar ur Kungl. Myntkabinettets egen samling. Texten är endast något redigerad.

MGL

Nya mynt & sedlar

Minnesmynt

Riksbanken beslutade vid sammanträde den 9 juni att ge ut minnesmynt med anledning av Stockholms slotts 250-årsjubileum i år. Utgivningen sker i valörerna 2 000 kronor i guld och 200 kronor i silver. Försäljningspriset är fastställt till 2 500 kronor respektive 250 kronor. Myntens utseende kommer att fastställas av riksbanksfullmäktige.

Minnessedel

Riksbankens direktion beslutade också att ge ut en minnessedel nästa år för att högtidligt hålla att det är 250 år sedan sedelpappersbruket Tumba Bruk grundades. Minnessedeln kommer att ges ut i valören 100 kronor och börjar säljas våren 2005 i samband med att Tumba bruksmuseum invigs. Försäljningspriset föreslås bli 150 kronor.

Utgivning av minnessedlar är ovanligt. I Sverige har det tidigare förekommit två gånger; 1948 till kung Gustav V:s 90-årsdag samt 1968 till Riksbankens 300-årsjubileum. Om den förstnämnda sedeln kan man läsa i SNT 1994:5.

□

Strandbergs Mynt

&

Aktiesamlaren AB

köper och säljer

Mynt, sedlar, ordnar, medaljer, aktiebrev
äldre handlingar m.m.
charta sigillata, fornsaker m.m.

Se vår hemsida

www.aktiesamlaren-bjb.se

Arsenalsgatan 6, Box 7377, 103 91 Stockholm

Tel: 08-611 01 10, Fax: 08-611 32 95

MUNTHANDEL G. HENZEN

~ Ancient Coins ~

~ Medieval Coins ~

~ Modern Coins ~

free pricelists on request!

Postbus 42

NL-3958 ZT Amerongen

Tel. 0031-343-430564

Fax 0031-343-430542

e-mail: henzen.coins@wolmail.nl

ULF NORDLINDS MYNTHANDEL AB

Karlavägen 46

Box 5132 102 43 Stockholm

Tel 08/662 62 61 - Fax 08/661 62 13

**KÖPER • SÄLJER • VÄRDERAR
MYNT • SEDLAR • MEDALJER
ORDNAR**

*Lagerlista över svenska
personmedaljer*

www.nordlindsmynt.se

MYNTKROGEN

LUNCHER – MIDDAGAR – FESTER

Slottsbacken 6, Gamla stan

Tel. 08-10 45 90 – Fax 08-22 43 90

HB MYNT & MEDALJER

Sveavägen 96

Box 19507

S-104 32 Stockholm 19

T-Rådmansgatan (uppgång Handelshögskolan)

+ fax 08-673 34 23

*Svenska och utländska mynt, sedlar och ordnar,
militaria och nålmarken, medaljer*

Öppet: vard. 11-17, fred. 11-15, lörd. 11-14

SVERIGES MYNTHANDLARES FÖRENING

är en sedan 1973 etablerad sammanslutning av mynthandlare, hitintills 22 företag i nio olika städer i landet. Föreningen är ensam i sitt slag i Sverige.

Genom samarbete med de övriga medlemmarna vill varje mynthandlare förbättra och utöka sina tjänster.

B. Ahlström Mynthandel AB

Rådmansgatan 21
Box 26033, 100 41 STOCKHOLM
Tel. 08-10 10 10, Fax 08-678 77 77

Antikboden

Kyrkogatan 2, 222 22 LUND
Tel. 046-12 99 00

Karlskrona Mynthandel

Hantverkaregatan 11, 371 35 KARLSKRONA
Tel. 0455-813 73

Kronans Mynt

Västra Hamngatan 6, 411 17 GÖTEBORG
Tel. 031-13 55 81

Rune Larssons Mynthandel

Stora Brogatan 14, Box 98, 503 06 BORÅS
Tel. 033-41 03 15

Lunds Mynthandel

Klostergatan 5, 222 22 LUND
Tel./fax 046-14 43 69

AB Malmö Mynthandel & Vykortsantikvariat

Sven Gunnar Sandberg
Kalendegatan 9, 211 35 MALMÖ
Tel. 040-611 65 44

J. Melin Mynt

Koltrastvägen 23, 370 24 NÄTTRABY
Tel. 0455-155 99

Myntinvest Corona

Östra Storgatan 20, 611 34 NYKÖPING
Tel./fax 0155-28 63 25

Mynt & Medaljer

Sveavägen 96
Box 195 07, 104 32 STOCKHOLM
Tel./fax 08-673 34 23

Myntsamlarnas Postorder

Hyhult 6, 340 10 LIDHULT
Tel. 035-801 04, Mobil 070-536 05 38

Ulf Nordlinds Mynthandel AB

Karlavägen 46
Box 5132, 102 43 STOCKHOLM
Tel. 08-662 62 61, Fax 08-661 62 13

Norrtälje Mynt AB

Nils Ferlins gränd 1
Box 4, 761 21 NORRTÄLJE
Tel. 0176-168 26, Fax 0176-168 56

Pecunia HB

Farinvägen 8, 245 33 STAFFANSTORP
Tel. 046-25 21 19

J. Pedersen Mynthandel

Norra Strandgatan 30
Box 1320, 251 13 HELSINGBORG
Tel./fax 042-12 25 28

J. Pedersen Mynthandel

Skolgatan 24, 503 33 BORÅS
Tel. 033-41 24 96, Fax 033-41 87 55

Selins Mynthandel

Regeringsgatan 6, 103 27 STOCKHOLM
Tel. 08-411 50 81, Fax 08-411 52 23

Strandbergs Mynthandel

Arsenalsgatan 6
Box 7377, 103 91 STOCKHOLM
Tel. 08-611 01 10, Fax 08-611 32 95

Tamco Numismatics

Box 6235, 102 35 STOCKHOLM
Tel./fax 08-650 0342

Ticalen Mynthandel

Stureplatsen 3, 411 39 GÖTEBORG
Tel./fax 031-20 81 11

J. Walldén Mynthandel AB

Nybrogatan 36
Box 5381, 102 49 STOCKHOLM
Tel. 08-662 50 60, 070-607 65 34

Håkan Westerlund Mynthandel

Vasagatan 42, 111 20 STOCKHOLM
Tel. 08-411 08 07, Fax 08-21 96

SVERIGES MYNTHANDLARES FÖRENING

Box 19 507, 104 32 Stockholm, Tel. 08-673 34 23, Fax 08-673 34 23

ANSÖKNINGAR

===== till =====

Sven Svenssons Stiftelse för Numismatik
om anslag till tryckning, forskning mm.

Anvisningar:

Sven Svenssons Stiftelse för numismatik bildades genom beslut 11 juli 1963 av Kungl. Maj:t om permutation av Sven Svenssons donation 1928 till Svenska Numismatiska Föreningen.

Stiftelsen har som uppgift att:

1. lämna ekonomiskt bidrag till Kungl Myntkabinettet, särskilt genom inköp av föremål,
2. bidra till utgivande av numismatiska publikationer samt
3. lämna stöd till forskare och seriösa amatörer på detta område.

Ansökningar om tryckningsbidrag samt rese- och/eller forskningsanslag skall vara utförligt motiverade, helst på särskilt formulär som tillhandahålles av stiftelsen. Denna sammanträder normalt två gånger per år, en gång under våren, en gång under hösten. Ansökningar skall vara kansliet tillhanda senast 15 februari eller 15 september för att kunna behandlas på något av dessa sammanträden.

Styrelsen vill gärna understryka, att alla ansökningar från såväl forskare som seriösa amatörer kommer att ges en objektiv behandling och att donator, Sven Svensson, själv var en framstående amatör.